

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Lina Žalnierienė

Klinikinės psichologijos studijų programa

Magistro darbas

Santykio su autoritetu ypatumai ir trauminis patyrimas

Darbo vadovė: prof. dr. G. Gudaitė

Vilnius 2022

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS.....	8
1.1 Santykis su autoritetu	8
1.2 Išorinio ir vidinio santykio su autoritetais ryšys	9
1.3 Skirtingo santykio su autoritetu formavimosi aplinkybės.....	10
1.4 Trauminis patyrimas.....	12
1.5 Trauminio patyrimo teorinės prielaidos	13
1.6 Trauminio patyrimo padariniai.....	15
1.7 Apibendrinimas	17
2. TYRIMO METODIKA.....	19
2.1 Tyrimo dalyviai	19
2.2 Tyrimo instrumentai.....	20
2.3 Tyrimo eiga	22
2.4 Duomenų analizė.....	23
3. REZULTATAI.....	25
3.1 Kiekybinės analizės rezultatai	25
3.2 Kokybinės analizės rezultatai.....	31
3.2.1 Santykio su autoritetų figūromis ypatumai	31
3.2.2 Santykio su vidiniu autoritetu ypatumai	36
3.2.3 Trauminių patyrimų subjektyvi kančia	40
4. REZULTATŲ ANALIZĖ.....	48
4.1 Santykio su autoritetų figūromis ypatumai	48
4.2 Santykio su vidiniu autoritetu ypatumai	51
4.3 Trauminių patyrimų subjektyvi kančia	53
4.4 Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų galimybės	55
IŠVADOS	56
LITERATŪRA.....	57
PRIEDAI	59
1 priedas. Prašymas leisti atlikti tyrimą VŠĮ Antakalnio poliklinikoje.....	59
2 priedas. Kvietimo dalyvauti tyrime pavyzdys – skelbimas ir vizitinė	61

3 priedas. Informuoto sutikimo pavyzdys	62
4 priedas. Pirminio kodavimo pavyzdys	63

SANTRAUKA

„Santykio su autoritetu ypatumai ir trauminis patyrimas“, Lina Žalnierienė, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2022, 64 psl.

Trauminio patyrimo metu susiduriama su griaunančia išorine jėga, todėl esminis patyrimas yra bejėgystė. Tai gali paveikti santykį su autoritetu – jis taip pat pasižymi didesne galia. Jokie tyrimai nenagrinėja santykio su autoritetu ypatumų esant trauminio patyrimui. Tikslas – atskleisti, kas būdinga santykiui su autoritetu patyrus traumą. Tyrime dalyvavo 87 asmenys, 18 – 59 m. ($M=34,55$; $SD=11,63$), 90% moterys. Iš jų 6 asmenys 21 – 54m. ($M=31,83$; $SD=14,69$), 83% moterys dalyvavo ir kokybinėje analizėje. Derinant skirtingus analizės metodus, buvo naudotos skalės: *Santykio su autoritetu skalė*, *LEC-R*, *IES-R*, ir pusiau struktūruotas interviu. Atliktas koreliacinis tyrimas ir palyginimai tarp grupių, taip pat kokybinė teminė analizė. Rezultatai atskleidė ryšius: nerimastingo/vengiančio santykis su autoritetu susijęs su trauminio patyrimo simptomais ir žemesne saviverte. Traumą patyrusių asmenų santykiuose su autoritetų figūromis išryškėjo prieštaros, o santykyje su vidiniu autoritetu – nepasitikėjimas savimi, nepakankama emocijų kontrolė, savęs suvokimas pasitelkiant kitus žmones. Išryškėjo subjektyviai patiriama kančia, kuri reiškiasi per nepakankamą galėjimo jausmą ir saugumo stoką. Tyrimas atskleidžia trauminio patyrimo raišką santykyje su autoritetu ir skatina tolimesnį temos plėtojimą, atsižvelgiant į traumos pobūdį ir psichoterapijos poveikį.

Raktiniai žodžiai: santykis su autoritetu, trauminis patyrimas.

SUMMARY

„The peculiarities of relationship with authority and traumatic experience“, Lina Žalnierienė, Vilnius, Vilniaus University, 2022, 64 pg.

During traumatic experience people encounter destructive external force, therefore, helplessness is suffered. It may effect a relation with authority, which is also characterized by greater power. No research has been done to explore the expression of relation with authority and traumatic experience. The aim is to disclose the peculiarities of relationship with authority after experiencing traumatic event. There were 87 participants 18 – 59 years old ($M=34,55$; $SD=11,63$), 90% women. 6 of them 21 – 54 years old ($M=31,83$; $SD=14,69$), 83% women participated in qualitative analysis. Scales (*Relation with Authority*, *LEC-R*, *IES-R*) and semi-structured interview were used while proportionating different methods of analysis. Correlation and comparison between groups were used as well as qualitative thematic analysis. The results show connection between anxious/ avoiding relation with authority and the symptoms of traumatic experience likewise lower self-worth. Contradiction emerged in relation with authority figures, whereas themes about self-doubt, insufficient emotional control, perception of self relying on other people in relation with inner authority was highlighted in individuals who suffered from traumatic experience. It was found that subjective experience of suffering presents as insufficient feeling of ability and a lac of safety. The study shows experience of trauma in relation with authority and poses a development regarding different types of trauma and effect of psychotherapy.

Key words: relation with authority, traumatic experience.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Santykis su autoritetu – dinamiškas ir individualus žmogaus ryšys su įtakingais asmenimis ar struktūromis: vidinėmis ir išorinėmis; gali reikštis įvairiomis kognityvinėmis, emocinėmis ir kūno reakcijomis (Petronytė - Kvedaruskienė, 2018).

Trauminis patyrimas – tai įvykis, kuris kelia didelį pavojų gyvybei arba kitaip yra susijęs su mirtimi, be to, sukelia žmogui labai stiprius baimės, siaubo ir bejėgiškumo jausmus (TLK-10; Gailienė, 2021).

PRATARMĖ

Kiekvienas žmogus turi tam tikrą santykį su autoritetu. Teigiama, kad santykis su autoritetu daro įtaką asmens kasdieniam funkcionavimui, tarpasmeniniams santykiams ir adaptacijai prie supančios aplinkos (Vilkaitė, 2016). Santykis su autoritetu yra konstruktas, kuris gali būti paveiktas traumos griauinančios jėgos. Traumų patyrimų atvejais susiduriama su neprognozuojama, kenkiančia išorine jėga. Trauma yra rimta visuomenės sveikatos problema (Chen et al., 2020). Traumos palieka žymę mūsų mąstyme ir emocijose, paveikia mūsų gebėjimą džiaugtis, mėgautis intymumu, ir turi įtakos netgi mūsų biologijai bei imuninei sistemai (Van der Kolk, 2020). Vaikystėje patirta viktimizacija yra paplitusi ir reikšmingai prisideda prie staigių bei ilgalaikių psichologinių sunkumų, funkcionavimo pablogėjimų (D'Andrea, Ford, Stolbach, Spinazzola, & van der Kolk, 2012). Išskyla grėsmė integralumui – patirtis tampa suskaldyta (Lieberman, 2000). Daugybė tyrėjų sutinka, kad traumos griauianti jėga palieka įvairias ir skaudžias pasekmes. Tyrinėti psichologinę traumą reiškia stoti akistaton su asmens pažeidžiamumu ir žmogaus prigimtyje slypinčia blogio potencialu (Herman, 2021). Praeituose tyrimuose buvo iškelta prielaida, kad komplikotas santykis su autoritetu gali būti susijęs su trauminėmis patirtimis. Klinikinėje psichologijoje santykis su autoritetu yra mažai nagrinėtas (Petronytė - Kvedaruskienė, 2018). Svarbu paminėti, kad jokie tyrimai nenagrinėja santykio su autoritetu ypatumų esant trauminiam patyrimui. Taigi, tai yra aktuali ir nepakankamai išanalizuota tyrinėjimų sritis, kurią būtų prasminga plėtoti.

1 ĮVADAS

1.1 Santykis su autoritetu

Santykiai yra plati ir aktuali tema klinikinėje psichologijoje. Būtent santykiai yra viena iš sudėtingiausių, kartu viena iš labiausiai intriguojančių psichologijos sričių (Gudaitė, 2008). Kiekvienas iš mūsų gyvenimo pradžioje mezgė santykį su reikšmingais suaugusiaisiais, kurie mus globojo. Pirmieji autoritetai yra tėvai, kurie formuoja vaiko suvokimą apie pasaulį (Dieckmann, 1977). Pavyzdžiui, analizuojant psichoterapinius santykius, visada svarbūs tarpasmeniniai santykiai su emociškai reikšmingais žmonėmis. Iškyla prisiminimai apie tėvą ir motiną, kurie tam tikrame etape buvo pačios svarbiausios santykių figūros (Gudaitė, 2008). Gyvenimo eigoje formuojasi pobūdis, kaip mezgamas santykis su reikšmingais ir svarbiais asmenimis. Todėl galima teigti, kad nuo pat vaikystės autoritetas yra reikšmingas asmuo, o santykiai su juo daro įtaką gyvenimui.

Autoritetas pasižymi keliomis svarbiomis savybėmis. Autoritetas įvardinamas kaip priskiriama jėga ir įtakingumas tiek asmeniui, tiek socialinei grupei, tiek institucijai (Psichologijos žodynas, 1993). Autoritetas apima jėgą ir galią, kuri daro įtaką gyvenimui (Dieckmann, 1977). Taigi, visų pirma, autoritetas nurodo didesnę galią ir jėgą. Pati „autoriteto“ sąvoka nurodo santykį (Dieckmann, 1977). Autoritetas priklauso nuo tų, kurie jį pripažįsta (Petronytė - Kvedaruskienė, 2018). Autoritetas negali egzistuoti be santykio – jis matomas ir pripažįstamas asmens suvokimu. Pateikiant kliniškai aktualią santykio su autoritetu sampratą, kiti autoriai rėmėsi psichodinamine paradigma (pavyzdžiui, Grigutytė & Gudaitė, 2015; Bieliauskienė ir Gudaitė, 2016; Petronytė - Kvedaruskienė, 2018). Tokiu būdu galima akcentuoti ne tik išorinius, bet ir vidinius žmogaus psichikos santykius. Todėl santykio su autoritetu apibrėžimui remiamasi Petronytės – Kvedaruskienės (2018) pateikta samprata: dinamiškas ir individualus žmogaus ryšys su įtakingais asmenimis ar struktūromis: vidinėmis ir išorinėmis; gali reikštis įvairiomis kognityvinėmis, emocinėmis ir kūno reakcijomis. Taigi, išskiriami du santykio su autoritetu lygmenys: išorinis ir vidinis, remiantis psichodinaminiu požiūriu.

Grigutytės ir Gudaitės (2015) sudarytoje „Santykio su autoritetu“ skalėje apibūdinami galimi santykiai su autoritetais – jie gali būti išoriniai ir vidiniai. Išoriniai santykiai su autoritetu gali būti *maištingi ir priešiški, nerimastingi ir vengiantys* arba *konstruktyvūs* (Grigutytė & Gudaitė, 2015). Maištingas/ priešiškas santykis su autoritetu pasižymi polinkiu priešintis, pavyzdžiui, prieš autoritetą, ginant silpnesnį arba net ir tada, kai tai neduoda jokios naudos, siekiant įrodyti savo tiesą. Nerimastingas/ vengiantis santykis su autoritetu pasižymi baimės ir nerimo patyrimu, kito valios paklusimu, atsakomybės vengimu. Konstruktyvus santykis su autoritetu pasižymi gebėjimu užmegzti ryšį su autoritetais gyvenime (pavyzdžiui, tėvais ar mokytojais), polinkiu jausti pagarbą ir pakilius

jausmus autoritetų figūroms. Brandus santykis su autoritetu apima asmens gebėjimą būti viršesniai, bet kartu ir sugebėti lengvai palikti viršesniojo poziciją (Gudaitė, 2013). Vidiniai santykiai su autoritetu skirstomi į *savivertę ir pasitikėjimą savimi, dvasingumą ir pasitikėjimą viršasmeninėmis galiomis*. Savivertę/ pasitikėjimą savimi sudaro savęs suvokimas kaip stipraus, galinčio daryti įtaką kitiems, galėjimas vadovauti, pasitikėjimas savimi ir savo sprendimais, drąsa bendraujant su autoritetais. Pasitikėjimas savimi ir savęs vertinimas nepaneigia kito autoritetingumo, o atvirkščiai, skatina atpažinti ir pripažinti kito viršenybę ir kurti su juo asmenybę brandinantį ryšį (Gudaitė, 2013). Dvasingumą/ pasitikėjimą viršasmeninėmis galiomis sudaro tikėjimas aukštesnėmis galiomis, kurios padeda ar saugo, užsiiminėjimas dvasine praktika, santykis su dvasiniais vadovais. Taigi, remiantis sudaryta skale, bus analizuojami santykiai su autoritetais dviejuose lygmenyse – išoriniame ir vidiniame.

1.2 Išorinio ir vidinio santykio su autoritetais ryšys

Tėvai, reikšmingi giminaičiai ir mokytojai paprastai atlieka išorinių autoriteto figūrų vaidmenį. Būtent tėvai ankstyvoje vaikystėje yra galingiausios figūros – jie suvokiami kaip viršesni, įtakingesni ir daugiau išmanantys (Dieckmann, 1977; Vilkaitė, 2016). Psichodinaminės teorijos ankstyvuosius santykius su pirmaisiais gyvenime autoritetais – tėvais, laiko kritiniais tolesniam psichikos ir asmenybės vystymuisi. Auklėjimo dėka formuojasi prierašumas ir bendras santykis su kitais autoritetais (McWilliams, 2014). Auklėjimo stilius susijęs su išorinio autoriteto santykiais. Autoritariniu ir liberaliu stiliais auklėti asmenys pasižymi maištingu ir nerimastingu santykiu su autoritetu, o autoritetingu stiliumi auklėti asmenys palaiko konstruktyvius santykius su autoritetu, labiau savimi pasitikimi ir pasižymi stipriau išreikštu dvasingumu (Vilkaitė, 2016). Santykio su autoritetu patyrimas yra reikšmingas žmogaus psichikos raidai ir funkcionavimui (Petronytė - Kvedaruskienė, 2018). Santykis su autoriteto figūromis yra turi didelę įtaką žmogaus būčiai.

Išoriniai santykiai su autoritetu yra susiję su vidiniais santykiais su autoritetu. Vidinio autoriteto vieta yra priešinga jo projektavimui į išorėje esančias autoritetingas figūras (Petronytė - Kvedaruskienė, 2018). Vidinis autoritetas apima asmens galią, iniciatyvą, kryptį, vertinimą, žinojimą ir kūrybą (Petronytė - Kvedaruskienė, 2018). Suprantama, kad vidinis autoritetas gali būti kintantis. Jo tvirtumas priklauso nuo sąmoningo savo vidinio gyvenimo suvokimo, be to, nuo ryšio su prigimtinėmis duotybėmis (Gudaitė, 2013). Santykiai su artimais asmenimis vaikystėje ir paauglystėje turi lemiamą įtaką vidinio autoriteto formavimuisi (Kohut, 2009). Autoriteto integracijos rezultatas gali būti pasitikėjimas arba nepilnavertiškumas (Grigutyte & Gudaitė, 2015). Nes išorinis santykis su autoritetu gali būti auginantis ir pozityvus, arba griauantis ir naikinantis. Pavyzdžiui, sunkių išgyvenimų atvejais, autoritetas patiriamas kaip neapsaugojęs, nesuteikęs pagalbos ar net pats

veikęs griauančiai (Herman, 2021). Kitą vertus, išorinis santykis su autoritetu gali ne tik sutrikdyti, bet ir padėti pagyti. Vidinio autoriteto stiprinimas, konstruktyvių santykių su išoriniais autoritetais atkūrimas ir pasitikinčio santykio su viršasmeniniu autoritetu patyrimas įgalina svarbius psichoterapinius pokyčius (Gudaitė, 2016). Taigi, išoriniai ir vidiniai santykiai su autoritetais yra susijęs, dinamiškas ir vienas kitą veikiantis konstruktas.

Tačiau lieka neaišku, kas vyksta santykyje su autoritetu po trauminio patyrimo – kai santykis būna griauantis arba autoritetas neapsaugo nuo grėsmės. Galbūt santykyje gali pasireikšti tam tikri ego gynybos mechanizmai. Pavyzdžiui, gali kilti poreikis idealizuoti autoritetus. Visą gyvenimą išsaugome nežymią dalį poreikio suteikti ypatingą vertę ir galias žmonėms, nuo kurių esame emociškai priklausomi (McWilliams, 2014). Ankstyvosios fantazijos apie nuosavą visagalybę palaipsniui keičiamos fantazijomis apie globėjų galią (McWilliams, 2014). Nors normalios raidos procese atsiranda tendencija atsisakyti idealizavimo, kai kurių žmonių elgesyje pastebimi ženklai, rodantys archajiškas ir pakankamai desperatiškas pastangas vidinį siaubą įveikti tikėjimu, kad kažkuri reikšminga figūra yra visagalė, visa žinanti ir globojanti (McWilliams, 2014). Vaikus gąsdina pirmi susidūrimai su aplinkos priešišku, ligomis, skriauda, mirtimi ir kitomis grėsmėmis, prieš kurias jaučiamės pažeidžiami (McWilliams, 2014). Išlaikant idealizuojamą autoriteto vaizdą palaikomas pažeistas vidinis stabilumas. Iš tiesų, nepakankamai tyrinėta, kas vyksta santykyje su autoritetu, kai įvyksta trauma – reikėtų geriau suprasti šių reiškingų sąsajas ir ypatumus.

1.3 Skirtingo santykio su autoritetu formavimosi aplinkybės

Santykis su autoritetu gali būti skirtingas. Grigutytės ir Rukšaitės (2016) tyrimo rezultatai rodo, kad tyrimo dalyviams labiausiai būdingas pozityvus santykis su išoriniais autoritetais, o mažiausiai būdingas nerimastingas ir vengiantis santykis. Tiek tarp lyčių, tiek tarp skirtingo amžiaus suaugusiųjų yra pastebėti skirtingi santykiai su išoriniu ir vidiniu autoritetu. Vyrai turi labiau maištaujančią ir mažiau pozityvų santykį su išoriniu autoritetu negu moterys (Grigutyte & Rukšaitė, 2016). Vyrai labiau linkę pasitikėti savimi, bet moterys linkusios labiau kliautis aukštesniosiomis galiomis (Grigutyte & Rukšaitė, 2016). Tai sutampa ir su kokybinės analizės rezultatais (Bieliauskienė ir Gudaitė, 2016). Taigi, skirtingų lyčių asmenys gali turėti ne vienodą polinkį kurti santykį tiek išoriniu, tiek vidiniu autoritetu. Rasti skirtumai ir tarp skirtingų amžiaus grupių suaugusiųjų. Jauni suaugusieji linkę neturėti autoritetų, o senyvo amžiaus asmenys galėjo autoritetais įvardinti 4 arba daugiau asmenų – kuo vyresnis ir labiau išsilavinęs žmogus, tuo daugiau autoritetų turi (Grigutyte & Rukšaitė, 2016). Taigi, santykis su autoritetu yra susijęs su lytimi, amžiumi ir išsilavinimu. Žinoma, šie ryšiai gali būti ne tiesiogiai, o susiję su kitais kintamaisiais, pavyzdžiui – psichologine gerove.

Svarbu aptarti santykių su autoritetu ryšius su psichologine gerove, atsižvelgiant į žmonių amžių. Maištingas santykis su autoritetu yra susijęs su prasta psichologine gerove, tačiau rodikliai varijuoja skirtingoms suaugusiųjų amžiaus grupėms. Vidutinio ir senyvo amžiaus asmenų tarpe maištingas santykis su autoritetu yra susijęs su alkoholio vartojimu tam, kad būtų nuslopinti sudėtingi jausmai, taip pat, dažniau vartojami antidepresantai, raminantys, migdomieji (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Jaunų ir vidutinio amžiaus asmenų tarpe maištingas santykis su autoritetu susijęs su dažnesnėmis mintimis apie savižudybę sunkiais gyvenimo momentais (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Kuo labiau išreikštas maištingas santykis su autoritetu vidutinio amžiaus asmenims, tuo dažniau kreipiamasi į psichinės sveikatos specialistus pagalbos (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Kuo labiau išreikštas maištingas santykis su autoritetu senyvo amžiaus asmenims, tuo dažniau kreipiamasi pagalbos pas šeimos narius sunkiu momentu (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Reiškia, sunkiais momentais be galo svarbi pagalba iš socialinių santykių. Taigi, santykis su išoriniu autoritetu yra susijęs su žmogaus gerove.

Aptarus galimas maištingo santykio su autoritetu variacijas, reikėtų dėmesį atkreipti į santykį su vidiniu autoritetu. Pastarasis taip pat gali varijuoti priklausomai nuo amžiaus ir yra susijęs su psichologine gerove. Pasitikėjimas savimi veikia psichologinę gerovę (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Kuo didesnis pasitikėjimas savimi, tuo mažiau naudojama antidepresantų ir kitų medikamentų, tuo mažiau minčių apie savižudybę ir mažesnė tikimybė kreiptis pagalbos pas psichikos sveikatos specialistus (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Kuo labiau jauni suaugusieji pasitiki aukštesniosiomis jėgomis, tuo geriau jaučiasi ir tuo mažiau suicidinių minčių pasireiškia sunkiais momentais (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Kuo labiau vidutinio amžiaus asmenys pasitiki aukštesniosiomis jėgomis, tuo labiau bus linkę kreiptis pagalbos pas šeimos narius, draugus ar specialistus (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Kuo labiau senyvo amžiaus žmonės pasitiki aukštesniosiomis jėgomis, tuo mažiau vartoja alkoholio tam, kad užgniaužtų mintis, jausmus (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Kuo labiau asmuo savimi pasitiki, kuo daugiau turi autoritetų, kuo mažiau maištingą santykį su jais palaiko, tuo geresnė jo gerovė (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Taigi, santykis su vidiniu autoritetu gali suponuoti apie psichologinę žmogaus gerovę, atsižvelgiant į asmens amžių.

Santykis su autoritetu gali būti susijęs lytimi, amžiumi, išsilavinimu, psichologine gerove. Iš tiesų, trauminis patyrimas gali reikšmingai prisidėti prie psichologinės gerovės mažėjimo. Tyrimų rezultatai skatina tolesnes analizes, kurios siektų geriau suprasti psichologiškai pažeidžiamų žmonių grupių santykio su autoritetu patirtį ir jos reikšmę (Petronytė - Kvedarauskienė, 2018). Mažai tyrinėta, kaip trauminis patyrimas susijęs su santykiu su autoritetu. Todėl svarbu analizuoti, kaip trauminiai patyrimai gali paveikti santykį su išoriniu ir vidiniu autoritetu.

1.4 Trauminis patyrimas

Gyvenime patiriame įvairius sunkius išgyvenimus, tačiau ne viską galima įvardinti kaip trauminį patyrimą. Tyrimų duomenimis, trauminius įvykius patiria arba būna liudininkais nuo 70 iki 90 proc. asmenų (Kazlauskas, 2017). Tačiau Potrauminio streso sutrikimas išsivysto ne visiems. 1,1 – 2,9 proc. Europos Sąjungos gyventojų yra nustatytas Potrauminio streso sutrikimas (14 – 34 m. nustatyta 2,9 proc., 35 – 65 m. nustatyta 1,3 proc., o 66 m. ir vyresniems nustatyta 1,1 proc. Potrauminio streso sutrikimas) (Wittchen et. al., 2011). Reiškia, nepaisant santykinai dažno trauminių įvykių kiekio populiacijoje, reikšmingas psichologines pasekmes patiria ne visi. Taigi, trauminis patyrimas dar nereiškia, kad bus ilgalaikis neigiamas poveikis asmeniui.

Įvykiai, kurie laikomi traumuojančiais, yra ypatingai įsirėžiantys į asmens atmintį ir paliekantys gilią žymę. Trauminiai įvykiai dažniausiai būna netikėti, sunkūs ir sukrečiantys (Gailienė, 2021). Tarptautinėje ligų klasifikacijoje (TLK-10) trauminis įvykis apibūdinamas kaip labai pavojingas ar užsitęsęs stresogeninis įvykis ar situacija, kuris beveik kiekvienam asmeniui sukeltų neigiamas pasekmes. Taigi, trauminiu laikomas toks įvykis, kuris kelia didelį pavojų gyvybei arba kitaip yra susijęs su mirtimi, be to, sukelia labai didelį stiprius baimės, siaubo ir bejėgiškumo jausmus (Gailienė, 2021).

Trauminiai įvykiai gali būti skirstomi pagal stresoriaus šaltinį – kylančios gamtoje arba sukeltos žmogaus. Įvykiai gali būti įvairūs: patiriant arba matant seksualinį ar fizinį smurtą, teroristiniai išpuoliai, karas, stichinė nelaimė (Bell, Robinson, Katona, Fett, & Shergill, 2019). Jų pasekmės labai skiriasi – žmonių sukeltos traumos lemia dvigubai daugiau potrauminių sutrikimų (Brewin, 2003). Teigiama, kad sutrikimo tikimybė visų pirma priklauso nuo patirtos traumos pobūdžio. Pavyzdžiui, po sunkių nelaimingų eismo įvykių vidutiniška potrauminio streso sutrikimo tikimybė yra nuo 5 iki 10 proc., o po išprievartavimo: iki 50 – 80 proc. (Gailienė, 2021). Tarpasmeninėje plotmėje patiriama trauma gali apimti fizinį ir seksualinį smurtą, užpuolimą, pagrobimą, patyčias, nepriežiūrą, o tyrimuose dažnai apima traumuojančią namų arba bendruomenės smurtą, engimą, emocinį užgauliojimą (D'Andrea et al., 2012). Ryšys tarp traumos ir psichopatologijos buvo stipresnis, kai kaltininkas buvo žinomas aukai (Fischer, Dölitzsch, Schmeck, Fegert, & Schmid, 2016). Tai patirta žala, kliūnanti individui dėl kitų žmonių, kurie pažeidė socialines normas, todėl tai apima ne stichines nelaimes arba ligas, o tarpasmeninį santykį, įtraukiant piktavališkumą, išdavystę, neteisingumą, amoralumą (D'Andrea et al., 2012). Reiškia, tarpasmeninė trauma turi didesnę poveikį, kai būna žalingas ne tik pats įvykis, bet kaltininkas turi santykį su auka – tai turi griaujamąją galią gilesnėje tarpasmeninėje plotmėje. Pačios baisiausios mums yra kitų žmonių sukeltos kančios – čia susiduriame su kitų žmonių pikta valia ir brutalia jėga, kurią jie naudoja prieš mus ir šitaip ypač pažeidžia mūsų orumą (Gailienė, 2021). Taigi, potencialiai traumuojančias

įvykiai gali kilti iš gamtos stichijų ir iš kito žmogaus kaltės – pastarasis atvejis žeidžia žymiai skaudžiau ir dažniausiai palieka didesnes pasekmes.

Trauminiai įvykiai gali būti skirstomi pagal traumos patyrimo trukmę. Lenore Terr (1991) išskyrė dvi traumų kategorijas. I tipo traumą apibrėžė kaip vienkartinį traumavimą, o II tipo traumą įvardino kaip sudėtingą ilgalaikį traumavimą. Iš tiesų, vienkartinės traumos gali būti labai sunkios ir netikėtos, tačiau jų trukmė trumpesnė ir jos santykinai greičiau įveikiamos. II tipo traumos yra ilgalaikės, kartais gali būti net chroniškos – gali būti trauminių įvykių seka arba ilgai trunkantis traumavimas. Jos paveikia žmogaus savivoką ir savivertę, gali sukelti net ilgalaikių asmenybės pokyčių ir sutrikimų (Herman, 2021). Potrauminių sutrikimų negalima laikyti lengvais, jie dažniausiai pakeičia asmens gyvenimą įvairiais aspektais: tarpasmeninius santykius, bendrą socialinį ir profesinį pajėgumą, gali sukelti savižudybės pavojų (Gailienė, 2021). Daugumos autorių nuomone, būtent asmenybės pokyčiai – asmenybės tapatumo, vertybių sistemos ir požiūrio į pasaulį pasikeitimas ir pakitę santykiai su kitais – ir yra sunkiausių traumų padariniai (Herman, 2021).

Suprantama, kad tokių trauminių įvykių sukeltos traumos kelia ir ypatingas žmonių reakcijas, kurios nėra įprastos. Todėl svarbu aptarti, kaip trauma paveikia žmogų.

1.5 Trauminio patyrimo teorinės prielaidos

Reakcija į traumą – tai yra normali reakcija į nenormalią situaciją. Teigiama, kad ji atlieka adaptacinę funkciją (Gailienė, 2021). Atsidūrę kraštutinėse bejėgiškumo bei siaubo situacijose, žmonės būna priversti reaguoti į šią katastrofą (Herman, 2021). Normali prisitaikymo reakcija mobilizuoja į pavojų patekusį asmenį galingam, didelės įtampos reikalaujančiam veiksmui – kautis arba bėgti (Van der Kolk, 2020). Trauminė reakcija pasireiškia, kai nei vienas iš šitų veiksmas neįmanomas. Kai neįmanoma nei pasipriešinti, nei pabėgti, žmogiška savigybos sistema nustelbiama ir dezorganizuojama (Herman, 2021). Būnant trauminėje situacijoje įvyksta svarbūs pakitimai psichikoje. Gilinantis į trauminio patyrimo gelmes, bus remiamasi psichodinamine perspektyva.

Trauma sudrasko sudėtingą savigybos sistemą, kuri normaliomis aplinkybėmis funkcionuotų integruotai. Svarbiausia potrauminio streso sutrikimo aptariama problema buvo fragmentacija (Herman, 2021). S. Freud (1999) traumą apibrėžia per „dirgiklių barjero“ konceptą. Ego gynybinės sistemos (pavyzdžiui, gynybos mechanizmai) nuolatos susiduria su įvairiais dirgikliais ir palaiko energijos tėkmę tarp Ego ir kitų struktūrų. Trauma sugriauna gynybinę sistemą ir į Ego įsiveržia daugybė stimulų, Ego nebegali nuo jų apsisaugoti ir praranda ribas. Analitinėje psichologijoje traumos poveikis kartais vadinamas demonišku. Kalsched (2016) tai pavadino „nepakeliama“ patirtimi, kuri sukelia psichologinį skausmą ar nerimą – nuo jos neapsaugo įprastos gynybos priemonės. Traumavus bręstančią vaiko psichiką sąmonė suskyla į personifikuotų būtybių diadas,

kurios sudaro Archetipinę psichikos saviglobos sistemą – paprastai viena ego dalis regresuoja į kūdikystės laikotarpį, o kita dalis progresuoja, tai yra per greitai bręsta, per anksti prisitaiko prie pasaulio (Kalsched, 2016). Progresavusią asmenybės dalį sapnuose simbolizuoja galinga geranoriška arba piktavališka aukštesnė būtybė, sauganti arba persekiojanti – tai sapnuose gali pasirodyti kaip angelas, stebuklingas gyvūnas arba kaip gąsdinantis demonas, tai yra dvilypis veikėjas (Kalsched, 2016). Traumavimas iš išorės liaujasi, gal net „užmirštamasis“ jo poveikis, bet psichologiniai traumos padariniai ir toliau trikdo vidinį gyvenimą (Kalsched, 2016). Taigi, psichoanalizės ir analitinės psichoterapijos požiūriu trauminis patyrimas iš esmės pažeidžia žmogaus vidines struktūras, iškreipia savigynos sistemas.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kas vyksta sąmonėje. Grėsmingoje situacijoje sąmonės veikla ne tik menksta, ji savotiškai susidveжина: dalis jos prislopsta, dėl to pakinta laiko suvokimas, nėra jausmų, netikima situacijos realumu, bet kita dalis tampa itin budri, dėmesys susikoncentruoja į esamą situaciją, mąstymas kartais būna itin greitas ir tikslus, gali atsirasti labai daug fizinių jėgų (Gailienė, 2021). Atsiranda vidinis susidvejinimas. Pierre Janet traumos poveikį apibūdina sąmonės skilimo – disociacijos – sąvoka ir implikavo, kad labiausiai trauma priverčia pajusti bejėgiškumą, tad skriaudos atitaisymas reikalauja sugrąžinti nukentėjusiam asmeniui pajėgumo bei galios jausmus (Van der Hart, Brown, & Van der Kolk, 1989). Protas nepajėgia integruoti sukrečiančio trauminio patyrimo, todėl su juo susijusius prisiminimus „atskelia“ nuo sąmonės ir stengiasi laikyti juos atskirai, bet dėl to tie prisiminimai neišnyksta – jie toliau įvairiais būdais veikia savijautą ir asmenybę (Gailienė, 2021). Psichoanalitikas P. Russell (1990) teigė, kad dominuojantis neįveiktas jausmas gali būti įvairus: tai gali būti siaubas, bejėgiškas pyktis ar tiesiog mirtino pavojaus sukkelto adrenalino „antplūdis“. Patyręs traumą žmogus nuolat kankinamas baimės ir pykčio – šios emocijos kokybiškai kitokios nei paprasta baimė ir pyktis, jos peržengia paprastos emocinės patirties ribas, jos nustelbia įprastą gebėjimą jausti (Russell, 1990). Atsiradęs vidinis susidvejinimas yra sąmonės skilimo pasekmė, todėl traumą patyrusius asmenis gali užplūsti intensyvios emocijos, kurios yra atskeltos nuo prisiminimų.

Trauminiai įvykiai iš esmės paveikia santykį su pasauliu ir savimi. Mardi Horowitz (1989) tvirtina, jog trauminių gyvenimo įvykių negali asimiliuoti į „aš“ santykio su pasauliu „vidinę schemą“. Anot jo, trauminių įvykių dėka sunaikinamas pamatinės aukos prielaidos apie pasaulio saugumą, apie pozityvią „aš“ vertę, apie prasmingą sukurtojo pasaulio tvarką. Saugumo pasaulyje jausmą arba pamatinį pasitikėjimą žmogus įgyja anksti gyvenime, santykių su pirmuoju savo globėju dėka, išskildamas sykiu su pačiu gyvenimu, šis pasitikėjimo jausmas palaiko žmogų per visą jo gyvenimo ciklą – tai sudaro visų santykių bei tikėjimo sistemų pamatą (Horowitz, 1989). O trauminis patyrimas kėsina sugriauti šį pamatą. Jis suardo „aš“ konstrukciją, kuri sukurta ir palaikoma santykiyje su kitais žmonėmis (Herman, 2021). Todėl analizuojant trauminio patyrimo ypatumus svarbu atsižvelgti į santykius su kitais ir savimi.

Garsūs tyrėjai bandė atskleisti trauminių patirčių kompleksiskumą ir kėlė prielaidas, kurios aktualios šio reiškinio suvokimui. Taip pat svarbu suprasti, kokios pasekmės gresia patyrus trauminių įvykių.

1.6 Trauminio patyrimo padariniai

Trauminiai įvykiai ypatingi tuo, kad neleidžia žmogui gyvenime normaliai prisitaikyti (Herman, 2021). Abiejose diagnostinėse sistemose (DSM ir TLK) potrauminio streso sutrikimui apibūdinti pateikiamos trys pagrindinės simptomų grupės: 1) trauminės patirties pasikartojimo proveržiai; 2) vengimas ir psichinis atbukimas; 3) fiziologinis dirglumas (Gailienė, 2021). Taigi, traumą patyrę asmenys išsivysto specifinius simptomus.

Padidintas dirglumas po traumuojančios patirties pažymi apie žmogiškąją savęs išsaugojimo sistemą, kuri, atrodo, pereina į nuolatinio budrumo režimą, tarsi kiekvienu momentu pavojus vėl galėtų sugrižti (Herman, 2021). Jie praradę normalaus budraus, bet atsipalaidavusio elgesio „pamatą“, normalų budrumo lygį (Herman, 2021). Invazijos simptomai pasireiškia tuo, kad gerokai po to, kai pavojus praėjęs, traumuoti žmonės pergyvena įvykių taip, tarsi jis nuolat tebevyktų, tarsi jis kartotųsi dabar (Herman, 2021). Gali pasirodyti, kad laikas sustojo įvykius traumai. Traumuojanti akimirka tampa užkoduota nenormalios formos atmintyje, kuri spontaniškai įsiveržia į sąmonę: prisiminimus gali sužadinti palyginti nereikšmingos užuominos, tada jie išskyla su realiai įvykusio įvykio ryškumu bei emocinė jėga (Herman, 2021). Tad net normali saugi aplinka gali atrodyti pavojinga, nes traumota asmenybė niekad iki galo nėra tikra, kad nesusidurs su kokiomis nors užuominomis apie patirtą skaudų įvykių. Patyrus sukrečiantį pavojų, dvi viena kitai prieštaraujančios reakcijos – invazijos ir sąmonės apribojimo – sudaro be paliavos švytuojantį ritmą (Herman, 2021). Nei invazija, nei jausmų blankumo simptomai neleidžia integruoti trauminio įvykio, tai svyravimas tarp šių dviejų ribinių būsenų galėtų būti suprantamas kaip bandymas rasti šių abiejų sukurtą pusiausvyrą, tačiau pusiausvyros kaip tik traumotam asmeniui ir trūksta, tokia asmenybė blaškosi tarp kraštutinumų (Herman, 2021). Trauminiai simptomai linkę atsiskirti nuo savo šaltinio ir įgyti savarankišką gyvenimą, gali atskirti normalias integruotas funkcijas vieną nuo kitos: gali patirti intensyvias emocijas aiškiai neprisimindamas įvykio, gali prisiminti įvykių su visomis detalėmis, bet be emocijų, gali nuolat būti budrumo bei susierzinimo būsenoje, pats nežinodamas kodėl (Herman, 2021). Stengdamiesi išvengti dar kartą išgyventi traumos patyrimą, asmenys gana dažnai ima sąmonės susiaurinimo technikų, pasitraukia iš santykių su kitais žmonėmis ir nuskurdina savo gyvenimą (Herman, 2021). Simptomai tarpusavy susiję ir indikuoja apie vidinių struktūrų sutrikdymą. Todėl svarbu aptarti, kokias pasekmes tai gali turėti asmeniui.

Herman (2021) teigė, kad psichologinė trauma yra bejėgių negalavimas, kadangi traumos akimirka įveikia už auką galingesnę jėgą ir paverčia pasijusti bejėge. Trauminiai įvykiai suardo įprastas rūpinimosi sistemas, suteikiančias žmonėms kontrolės, susietumo ir prasmės jausmą. Traumos akimirkos siaubas, pyktis, neapykanta toliau tebegyvuoja traumos dialektikoje.

Traumos paliktos pasekmės pasireiškia ne tik ją išgyvenusio vidiniame pasaulyje, bet ir artimuose santykiuose su kitais. Kaip pasekmė susikuriami šie intensyvūs, nepastovūs, tarp kraštutinumų svyruojantys santykiai. Traumuoti žmonės patiria pavojų pagrindinėms „aš“ stuktūroms – jie praranda pasitikėjimą savimi, kitais, Dievu. Jų savigarba pažeista pažeminimo, kaltės, bejėgiškumo patirčių. Jų gebėjimas užmegzti artimus santykius suardytas intensyvių ir prieštarų reikmės ir baimės jausmų. Pažeistas „aš“ – trauma verčia dar sykį išgyventi visas ankstyvasias kovas dėl autonomijos, iniciatyvos, kompetencijos, identiškumo ar artimumo (Herman, 2021). Trauminiai įvykiai pažeidžia asmens autonomiją pamatinio kūno integruotumo lygmenyje – kūnas užpuolamas, sužeidžiamas, išniekinamas, tai suteikia pažeminimo, gėdos, dvejonės jausmą. Trauminiai įvykiai sunaikina įsitikinimą, kad auka santykyje su kitais gali būti savimi (Herman, 2021). Abejonė atspindi nepajėgumą išsaugoti individualų savo požiūrį, tuo pačiu išliekant susietu su kitais – po traumos įvykių juos patyręs asmuo abejoja savimi ir kitais (Herman, 2021). Trauminiai įvykiai gniuždo iniciatyvą ir užgniaužia individo kompetenciją – nesvarbu, kokia drąsi ir išradinga buvo auka, jos veiksmų nepakako tam, kad nuvytų šalin nelaimę (Herman, 2021). Trauminiai įvykiai pakerta ryšio tarp individo ir bendruomenės jausmą, dažnai būdinga prieštaringa santykių su kitais, kadangi traumuotieji nepajėgia moduluoti savo pykčio intensyvumo, jie dažnai svyruoja tarp nekontroliuojamo pykčio išraiškų ir agresyvios netolerancijos, prasiveržiančios daugybe formų. Esminis pamatinio pasitikėjimo palaužimas, įprasti gėdos, kaltės, nevisavertiškumo jausmai, būtinybė išvengti priminimų apie traumą, kurių gali pasitaikyti viešajame gyvenime – visa tai skatina atsitraukimą artimų santykių srityje. Kitą vertus, traumuojančio įvykio siaubas suintensyvina poreikį ieškoti saugumą teikiančio prisirišimo: traumuotas žmogus dažnai svyruoja tarp izoliacijos ir nerimastingo kabinimosi į kitus žmonės (Herman, 2021). Taigi, trauma paveikia santykį su savimi ir kitais.

Vienas iš pagrindinių traumos aukų išgyvenimų – atskirtis. Trauminiai įvykiai priverčia suabejoti pamatiniais žmogiškaisiais santykiais, gali sutraukti prisirišimą prie kitų bei susietumą. Jie pakerta tikėjimo sistemą, suteikiančią prasmę žmogiškajai patirčiai, kai į pagalbos šauksmą neatsiliepiama, pamatinio pasitikėjimo jausmas susvyruoja. Traumuoti asmenys jaučiasi visiškai apleisti, vieniši, išstumti iš rūpesčio bei apsaugos sistemos. Tad vėliau, kiekvieną jų santykį, pradedant artimais šeimos ryšiais ir baigiant pačiu abstrakčiausiu priklausymu bendruomenei ir religijai jausmu, persmelks susvetimėjimas bei atskirtis (Horowitz, 1989). Trauma paveikia asmens gebėjimą megzti ir palaikyti įvairius socialinius santykius. Tarpasmeninė trauminė patirtis ypatingai

paveikia socialinius santykius vėlesniame gyvenime. TLK-11 kompleksinio PTSS diagnozė apima emocinį ir santykių funkcionavimą (Bell et al., 2019). Trauma gali apeliuoti į bendrą pasitikėjimą, o tai gali prisidėti prie tarpasmeninių sunkumų (Bell et al., 2019). Pasitikėjimo kitais apibrėžimas akcentuoja, kad svarbus yra gebėjimas (ir tikėjimas savimi ties šiuo gebėjimu) nuspėti kitų elgesį, tad yra tikėtina, kad trauminis įvykis gali suskaldyti šį pasitikėjimą savimi (Bell et al., 2019). Menkesnis pasitikėjimas kitais gali kilti dėl noro save apsaugoti, nors ilgalaikė perspektyvoj sumažėjęs gebėjimas sukurti pasitikėjimą gali trukdyti ne tik socialiniams santykiams, bet ir išitraukimui į santykį su psichikos sveikatos specialistais, kuriant terapinį aljansą (Bell et al., 2019). Tarpasmeninė trauminė patirtis gali trukdyti ir romantiniams santykiams. Dauguma pacientų, siekiančių diadinės terapinės pagalbos dėl seksualinio pasitenkinimo, buvo patyrę traumą vaikystėje (Godbout, Bakhos, Dussault, & Hébert, 2020). Taigi, tarpasmeninė trauma pažeidžia bendrą pasitikėjimą žmonėmis, įsitvirtina generalizuota nepasitikėjimo nuostata ir atsitolinimas nuo kitų, dėl to kyla sunkumų draugystėje, terapiniame aljanse, romantiniuose santykiuose.

Be galo svarbus yra socialinės paramos vaidmuo. Savojo „aš“ jausmas iš jų atimtas, sugrąžinti jį įmanoma tik tokiais būdais, kokiais jis buvo sukurtas – santykyje su kitais (Horowitz, 1989). Traumą patyrusio asmens baimę, nepasitikėjimą, izoliaciją, gali sutirštinti nesupratimas ar atviras priešiškusumas tų, į kuriuos ji atsigręžia pagalbos (Horowitz, 1989). Ypatingai tada, kai žmogus, į kurį kreiptųsi saugumo ir pagalbos, tampa pavojaus šaltiniu. Kai potrauminio saugumo jausmas atkuriamas, pergyvenusiam traumą asmeniui reikia kitų pagalbos atkuriant ir pozityvų aukos požiūrį į save (Herman, 2021). Artimumo ir agresijos reguliavimas, kurį pertraukė trauma, turi būti atkurtas. Tam reikia, kad kiti parodytų pagarbos aukos pastangoms atgauti autonomiją bei savikontrolę. Asmeninės kaltės atstatymas reikalauja tokios pačios pagarbos autonomijai, kokia padėjo susikurti savigarbą pirmaisiais gyvenimo metais (Horowitz, 1989). Pozityvus savęs vaizdo atgavimas reikalauja ne tik atnaujinti autonomijos jausmą, išsaugant ryšį su kitais, bet ir vėl atgauti savigarbą. Taigi, artimas socialinis ryšys, kuris padeda savireguliacijai, gali tapti tiltu atgauti savojo „aš“ jausmą.

1.7 Apibendrinimas

Santykis su autoritetu daro didelę įtaką asmens kasdieniam funkcionavimui, tarpasmeniniams santykiams ir gebėjimui prisitaikyti prie supančios aplinkos. Skirtingi santykio su vidiniu ir išoriniu autoritetu aspektai yra reikšmingi aukštesnei psichologinei gerovei. Autoritetas – jėga, kuri daro įtaką gyvenimui. Traumų patyrimų atvejais susiduriama su neprognozuojančia, griaušančia išorine jėga, kuri paveikia asmens santykius su vidinėmis struktūromis ir kitais žmonėmis. Vienas iš traumos šerdinių patirčių yra bejėgystė. Autoritetas atstovauja galią, o trauma – bejėgystę. Lieka neaišku, ar

bejėgystės patyrimas priklauso nuo santykio su autoritetu ir kaip tai reiškiasi šiame nelygių jėgų santykyje.

Tikslas – atskleisti, kas būdinga santykiui su autoritetu patyrus traumą.

Tyrimo klausimai:

1. Tirti sąsajas tarp santykio su autoritetu ir trauminių patirčių.
2. Analizuoti traumą išgyvenusių žmonių santykio su išoriniu autoritetu subjektyvias patirtis.
3. Analizuoti traumą išgyvenusių žmonių santykio su vidiniu autoritetu subjektyvias patirtis.

2 TYRIMO METODIKA

Šiame tyrime derinami skirtingi analizės būdai: kiekybinis ir kokybinis. Kadangi santykis su autoritetu ir trauminė patirtis turi tam tinkančius instrumentus, galima tyrinėti apibendrintą patirtį. O taikant kokybinę analizę siekiama įsigilinti ir suprasti subjektyviai reikšmingas patirtis. Reiškia, derinant šiuos analizės būdus galima geriau suprasti reiškinį tiek objektyvesnėje, tiek subjektyvesnėje plotmėje.

2.1 Tyrimo dalyviai

Kiekybinėje analizėje dalyvavo 87 asmenys, 90% moterys ir 10% vyrai (2 buvo eliminuoti, nes nebuvo patyrę potencialiai traumuojančio įvykio). Dalyvių amžius svyravo nuo 18 iki 59 metų ($M=34,55$; $SD=11,63$). Dauguma dalyvių turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą (73,56%), mažiau turėjo vidurinį (13,79%), aukštąjį neuniversitetinį (11,49%) ir nebaigtą vidurinį (1,15%). Dauguma tyrimo dalyvių buvo nevedę/ netekėjusi (43,68%), šiek tiek mažiau vedę/ ištekėjusi (34,48%), dar mažiau gyvenantys su partneriu (-e) (14,94%), išsiskyrę (4,59%), našlys/ našlė (2,29%). Dauguma respondentų savo autoritetais įvardintų 2 ar 3 autoritetus (49,43%), mažiau dalyvių negalėtų įvardinti nei vieno asmens kaip savo autoriteto (21,84%), šiek tiek mažesnė dalis dalyvių galėtų įvardinti 4 ir daugiau asmenų kaip savo autoritetus (17,24%) ir mažiausiai respondentų galėtų įvardinti vieną žmogų kaip savo autoritetą (11,49%). Potencialiai traumuojančių patirčių kiekis svyravo nuo 1 iki 13 ($M=5,96$; $SD=2,95$). ISR-E vidurkis svyravo nuo 1,67 iki 27,33 ($M=13,51$; $SD=6,68$).

Kokybinėje analizėje dalyvavo 6 asmenys, 5 moterys ir 1 vyras. Jų amžius svyravo nuo 21 iki 54 ($M=31,83$; $SD=14,69$). Pusė dalyvių turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą, o kita pusė – vidurinį. 66,67% tyrimo dalyvių nevedę/ netekėję, 16,67% gyvena su partneriu (-e) ir 16,67% išsiskyrę/ -usi. 5 turėjo 2 – 3 autoritetus, o vienas turėjo 4 ir daugiau. Kokybinio tyrimo dalyviai patyrė arba buvo liudininkai nuo 6 iki 13 galimai traumuojančių įvykių ($M=8,67$; $SD=2,50$). Jų ISR-E skalės vidurkis svyravo nuo 2 iki 20,67 ($M=10,04$; $SD=6,60$).

Tiek kiekybinėje, tiek kokybinėje tyrimo analizėje dalyvavusių individų amžiaus vidurkis (atitinkamai $M_1=34,55$; $SD_1=11,63$ ir $M_2=31,83$; $SD_2=14,69$) buvo panašus. Lyties pasiskirstymo atžvilgiu taip pat buvo didelis panašumas tarp tyrimo etapuose dalyvaujančiu individų: kiekybinės analizės imtį sudarė 90% moterys, o kokybinės – 83%. Taip pat, buvo panašus dominuojančio santykio su autoritetu pasiskirstymas: didžioji dalis turėjo konstruktyvų santykį su autoritetu (kiekybinėje 60% ir kokybinėje 50%), šiek tiek mažiau turėjo nerimastingą/ vengiantį (kiekybinėje 23% ir kokybinėje 33%) ir mažiausiai turėjo maištingą/ priešišką (abiejose imtyse po 17%). Taigi, tyrimo etapuose dalyvavo panašios dalyvių imtys.

Tyrimo dalyviai buvo atrinkti patogiosios atrankos būdu. Ieškant tikslinės imties buvo sukurta virtuali anketa, ja pasidalinta socialiniuose tinkluose ir su Antakalnio poliklinikos Psichikos sveikatos centro pacientais, kurie sutiko dalyvauti tyrime.

2.2 Tyrimo instrumentai

Santykiui su autoritetu įvertinti naudojama „Santykio su autoritetu skalė“ (Grigutytė & Gudaitė, 2015). Ji skirta įvertinti išoriniam ir vidiniam santykiui su autoritetu. Skalę sudaro 28 teiginiai. Apsvarstant kiekvieną teiginį tyrimo dalyvis pažymi tinkamiausią variantą nuo „visiškai tinka“ iki „visiškai netinka“. Skalėje santykis su autoritetu skiriamas į išorinį ir vidinį. Išorinio santykio su autoritetu skalę sudaro nerimastingo, maištingo ir konstruktyvaus santykio subskalės. Vidinių santykių su autoritetu skalę sudaro pasitikėjimo savimi ir dvasingumo subskalės. Skalės vidinis suderintumas yra pakankamas (Grigutytė & Gudaitė, 2015). Gautas leidimas naudotis skale tyrimo tikslais. Kadangi šiame tyrime skalė naudojama specifinei imčiai tirti, buvo apskaičiuotas vidinis suderintumas, kuris pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Skalės autorių nurodyti ir šiame tyrime gauti vidinio suderintumo įverčiai.

Skalė	Teiginių skaičius	Skalės sudarymo Kronbacho alfa	Šio tyrimo Kronbacho alfa
Maištingas/ priešiškas santykis su autoritetu	5	0,62	0,67
Nerimastingas/ vengiantis santykis su autoritetu	6	0,73	0,71
Konstruktyvus santykis su autoritetu	6	0,65	0,58
Savivertė/ pasitikėjimas savimi	6	0,72	0,67
Dvasingumas/ pasitikėjimas viršasmeninėmis galiomis	5	0,86	0,79

Trauminė patirtis buvo vertinama naudojantis „Gyvenimo įvykių sąrašu“, trumpinamu kaip LEC-R (angl. *Life Event Checklist – Revised*, toliau LEC-R). Šioje skalėje yra dvidešimt potencialiai psichologiškai traumuojančių situacijų. Tiriamieji buvo prašomi pažymėti, koku būdu („Man nutiko“, „Buvau liudininkas“, „Man nenutiko“) yra susidūrę su pateiktomis situacijomis. Tiriamieji, kuriems įvykis nutiko asmeniškai arba, kurie buvo tam tikro įvykio liudininkais, bus laikomi patyrę potencialiai traumuojantį įvykį. Lietuviškąją LEC-R versiją parengė Skerytė–Kazlauskienė M., Vaskelienė I. ir Mažulytė E. 2013 metais (Mažulytė et al., 2014). Gautas leidimas naudotis skale tyrimo tikslais.

Trauminio įvykio patyrimui įvertinti buvo naudojama „Įvykio poveikio skalė – revizuota (IES-R)“ lietuviška versija. Metodikos autorių nurodomos psichometrinės savybės yra geros (Weiss

and Marmar, 1997; Weiss, 2004; cit. pagal Kazlauskas, Gailiene, Domanskaite-Gota, & Trofimova, 2006). IES-R angliškos versijos invazijos subskalės Cronbacho $\alpha = 0,89$, IES-R vengimo subskalės $\alpha = 0,84$, IES-R padidėjusio dirglumo subskalės $\alpha = 0,82$ (Kazlauskas et al., 2006). Visos lietuviškos versijos IES-R metodikos Cronbacho $\alpha = 0,93$, o IES-R subskalių $\alpha = 0,82 - 0,88$ (Kazlauskas et al., 2006). Metodikos patikimumas matuojant Cronbacho α koeficientu yra didelis ir artimas metodikos autorių nurodomiems patikimumo koeficientams (Weiss, 2004; cit. pagal Kazlauskas et al., 2006). IES-R metodika gali būti taikoma tyrimuose Lietuvoje potrauminio streso sutrikimo simptomatikos intensyvumui įvertinti (Kazlauskas et al., 2006). Gautas leidimas naudotis skale tyrimo tikslais.

Tyrimo dalyviams buvo pateikti papildomi klausimai apie socialinius ir demografinius veiksnius: lytį, amžių, išsilavinimą, šeimines padėtis.

Skalių pagalba surinkta informacija gali suteikti užuominų apie asmenų santykį su autoritetais ir trauminę patirtį. Tačiau gilesnei analizei buvo taikomas pusiau struktūruotas interviu. Tokiu būdu klausimus galima pateikti pakankamai lanksčiai, sukurti bendradarbiavimo santykį su tyrimo dalyviu ir atskleisti unikalią patirtį (Petronytė - Kvedarauskienė, 2018). Be to, yra išlaikoma tam tikra struktūra, kuri padeda pateikti vienodus klausimus skirtingiems dalyviams ir tokiu būdu surinkti tikslingą medžiagą. Remiantis turimomis žiniomis apie tiriamą klausimą iš anksto paruošiami klausimai (Gudaitė, 2007). Taigi, pusiau struktūruotas interviu turi tam tikrą struktūrą, kuri palengvina skirtingų dalyvių informacijos lyginimą. Šiame tyrime pusiau struktūruotą interviu sudarė klausimai, suformuluoti remiantis literatūros apžvalgoje aptartomis temomis, kurios aktualios trauminių patirčių atvejais ir santykyje su autoritetu. Klausama apie santykį su autoritetų figūromis, bendravimą su jais, asmeninės galios pajautimą pokyčiams. Po to klausama apie vidinį autoritetą, prašoma pateikti prisiminimą iš vaikystės ir paauglystės, asmeninės galios pajautimą pokyčiams. Atsižvelgiant į klausimų apie trauminę patirtį ir konfliktus jautrumą bei galimas emocines reakcijas, jie nukelti į interviu galą. Santykį su viršasmeniniu autoritetu nagrinėti yra sudėtinga. Toks santykis tyrimų kokybinėje analizėje nėra išskiriamas arba teigiama, kad nepavyko išryškinti ar apibendrinti pasikartojančių motyvų, nes tyrimo dalyviai mažai kalbėjo apie pokyčius šioje sferoje (Bieliauskienė ir Gudaitė, 2016; Petronytė - Kvedarauskienė, 2018). Atsižvelgiant į autorių pastabas, santykis su viršasmeniniu autoritetu bus nagrinėjamas tik kiekybinėje analizėje. Interviu eigoje klausimai buvo tikslinami priklausomai nuo to, ką atsako tyrimo dalyvis.

Pateikti pusiau struktūruoto interviu klausimai atitinkama eiliškumo seka:

Santykis su išoriniu autoritetu	}	<ul style="list-style-type: none"> • Ar turite kokį nors autoritetą? Apibūdinkite, koks jis yra. • Kaip vyksta jūsų bendravimas? Kaip jaučiatės bendraudami su autoritetu? • Kokių pokyčių tikėtumėtės santykyje? Jeigu pokyčiai galimi, kiek tai priklauso nuo jūsų?
Santykis su vidiniu autoritetu	}	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip jūs apibūdintumėte save kaip žmogų? • Pateikite prisiminimą iš vaikystės ir paauglystės. • Ar jūs esate pasitikintis savimi žmogus? Papasakokite apie tai. • Kokių pokyčių norėtumėte savo gyvenime? Kiek tie pokyčiai priklauso nuo jūsų?
Jautrūs klausimai		<p>Trauminė patirtis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kaip manote, kaip traumos, sunkios gyvenimo patirtys, paveikė jūsų gyvenimą? <p>Santykis su išoriniu autoritetu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gal galėtumėte pateikti konflikto su autoritetu epizodą?

2.3 Tyrimo eiga

Kokybinės analizės duomenys buvo renkami virtualiai. Naudojantis „Google forms“ buvo sukurta anketa, sudaryta iš trijų anksčiau pristatytų skalių ir demografinių klausimų. Anketos pabaigoje buvo užduotas klausimas: „Ar sutiktumėte dalyvauti tyrime antroje dalyje – pokalbyje? Jeigu taip, užrašykite savo kontaktinę informaciją (telefonas, el. paštas)“. Atsižvelgiant į tiriamo klausimo jautrumą, anketos pabaigoje buvo nurodyta, kur būtų galima kreiptis psichologinės pagalbos dėl kylančių sunkumų. Buvo nurodyta pagalba telefonu, internetu ir gyvai – „Jaunimo linija“, „Vilties linija“, „Pagalbos moterims linija“, „Tėvų linija“, „VŠĮ Krizių įveikimo centras“ ir buvo pateikta informacija, kad galima sulaukti psichologinių konsultacijų iš poliklinikos Psichikos sveikatos centro, be to, galima kreiptis į individualiai pagalbą teikiančius psichologus.

Anketa buvo pasidalinta socialiniuose tinkluose (pavyzdžiui, „Facebook“ tinkle pasidalinta grupėje „Psichologija“). Buvo gautas leidimas atlikti tyrimą su Antakalnio poliklinikos Psichikos sveikatos centro pacientais (prašymo kopija pridėta Priedų skilties 1-ame priede). Buvo pakabintas skelbimas apie vykstantį tyrimą ir prašoma įstaigoje dirbančių psichologų ir psichiatrų pasidalinti informacija apie tyrimą ir tiriančiosios kontaktais (buvo pagaminta vizitinė) su pacientais, kurie būtų

patyrę reikšmingą trauminį įvykį, skūstūsi PTSS simptomais (skelbimas ir vizitinė pridėti Priedų skilties 2-ame priede). Kadangi tyrėja įstaigoje atlikinėjo profesinę praktiką, galėjo pati kviesti norinčius ir kriterijus atitinkančius pacientus sudalyvauti tyrime.

Buvo peržiūrėti anketų atsakymai – kontaktais pasidalino 18 iš 87 asmenų, pildžiusių anketą. Su jais buvo susisiekta eiliškumo tvarka pagal labiausiai išreikštus ISR-E balus – daroma prielaida, kad tie žmonės labiausiai kenčia dėl trauminių įvykių. Jie buvo informuojami apie galimus pokalbio laikus – praėjus šiam terminui buvo kreipiamasi į sekančius asmenis. Į laišką arba skambutį atsakė ir į tyrimą atvyko 6 asmenys. Pusiau struktūruoti interviu vyko gyvai Antakalnio poliklinikos Psichikos sveikatos centre, siekiant suteikti vienodas tyrimo sąlygas.

Pusiau struktūruoto interviu pradžioje tyrimo dalyviams buvo pateiktas ir pristatomas informuotas sutikimas, kurį tyrimo dalyviai pasirašė. Informuoto sutikimo pavyzdys pateiktas 3 priede. Interviu metu buvo pateikiami nurodyti klausimai, pokalbis įrašomas. Interviu truko nuo 45 iki 70 minučių (vidutiniškai 55 minutes).

2.4 Duomenų analizė

Naudojant *IBM SPSS Statistics 25* programą buvo taikoma neparametrinė statistinė kiekybinė duomenų analizė. Jų pagalba nustatas ryšys tarp kintamųjų ir palyginti skirtumai tarp grupių, išskirtų pagal dominuojantį santykį su išoriniu autoritetu.

Pusiau struktūruoto interviu duomenys analizuojami pagal kokybinės teminės analizės principus (Braun & Clarke, 2006). Remiantis induktyviuoju principu kodai ir temos kildinami iš pačių duomenų, atmetant bet kokias išankstines teorines prielaidas. Vėliau, remiantis dedukciniu principu, formuluojamos temos. Remiantis Braun ir Clarke (2013) rekomendacijomis, rezultatų pristatyme ribojamas skaitinių verčių naudojimas – kiekis apibūdinamas žodžiais. Jei temą arba potemę nurodė 5 arba 6, tai įvardijama kaip „dauguma“, jei 4 – „daugiau nei pusė“, jei nuo 1 arba 2 – „keli“.

Duomenų transkribavimas. Įrašai transkribuoti pačios tyrėjos, užrašant ne tik žodinį pasakojimo turinį, o taip pat ir pauzes, emocines reakcijas, neverbalines reakcijas.

Temų išskyrimas. Pirmasis susipažinimas su duomenimis vyko interviu metu, vėliau – transkribavimo metu. Vėliau buvo skaitomi transkriptai ir siekiama į juos įsigilinti, užsirašomos kylančios idėjos, įžvalgos. Transkribuoti tekstai buvo koduojami – keliais žodžiais pateikiama tam tikro segmento, kuris informatyvus tyrimo atžvilgiu, esmė. Visų tekstų kodai buvo rašomi naudojant „Microsoft Word“ – sudaryta lentelė, kurios pirmoje grafoje patalpintas tekstas, o antrame stulpelyje priskiriamas kodas. Vienas teksto segmentas galėjo turėti kelis kodus. Pirminio kodavimo pavyzdys pateiktas 4 Priede. Po to, vyko temų paieška – tema perteikia reikšmingą duomenų prasmę, apimančią tyrimo klausimą, be to, turi centrinę koncepciją ir susideda iš daugiau nei vienos idėjos (Petronytė - Kvedarauskienė, 2018). Tarp išskirtų kodų buvo ieškomi panašumai, vėliau, jie suskirstyti į grupes ir

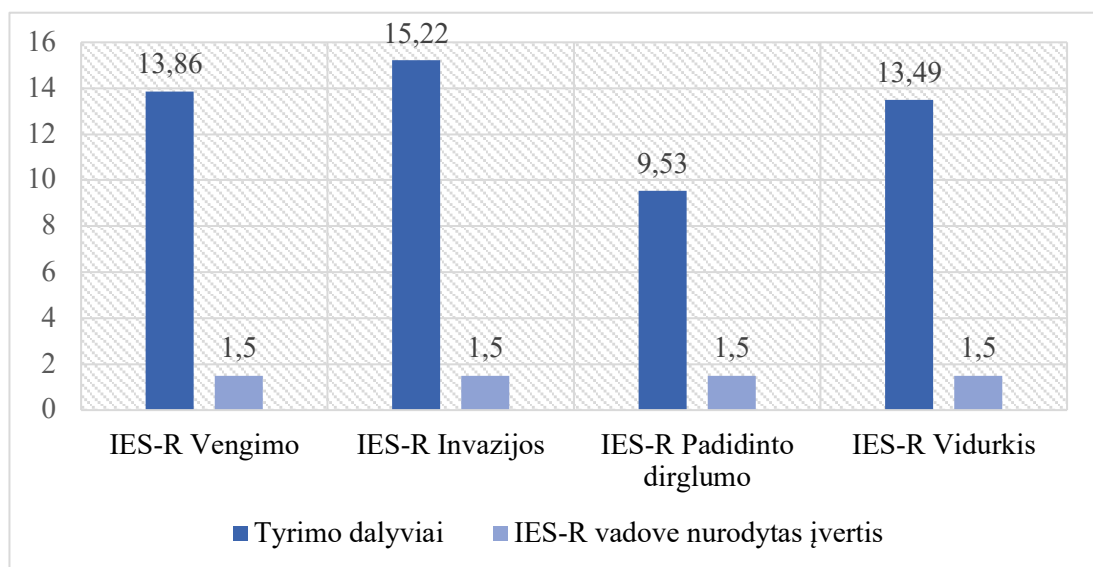
potemes ir temas. Išanalizavus vieną interviu, sudarytas pradinis potemių ir temų rinkinys, kuris pildytas ir tikslintas analizuojant kitus interviu. Atsižvelgiama, ar kodai neprieštaruoja vieni kitiems, ar temos nepersidengia pagal prasmę. Sudarytos temų, potemių ir kodų lentelės.

3 REZULTATAI

Pirmiausia pateikiami kiekybinės analizės rezultatai, atspindintys ryšius tarp santykio su autoritetu ir trauminio patyrimo. Buvo atskleistos sąsajos tarp santykio su autoritetu ir trauminio patyrimo. Kuo didesni potrauminio streso simptomai, tuo labiau išreikštas nerimastingas santykis su autoritetu ir kuo aukštesnis nerimastingo santykio su autoritetu lygis, tuo mažesnis pasitikėjimas savimi. Tuo tarpu aukštesnis pasitikėjimas savimi susijęs su konstruktyviu ir maištingu santykiu su autoritetu. Po to bus pristatyti kokybinės analizės rezultatai, aptariami santykio su išoriniu ir vidiniu autoritetu ypatumai. Pagrindiniai rezultatai atskleidė temas apie santykį su išoriniu autoritetu: autoriteto idealizavimas, lygiavertiškumo dilema santykiyje su autoritetu, artimo – tolumo autoriteto tema, konfliktiškumo dilema. Taip pat, buvo atskleistos temos, būdingos santykiui su vidiniu autoritetu: pasitikėjimo savimi problematika, savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis, sunkių emocijų problematika, asmeniniai resursai. Galiausiai, pristatoma trauminių patyrimų kančia ir subjektyvios pasekmės: trauminio patyrimo poveikis, tarp saugumo ir nesaugumo, galėjimo jausmo dilema.

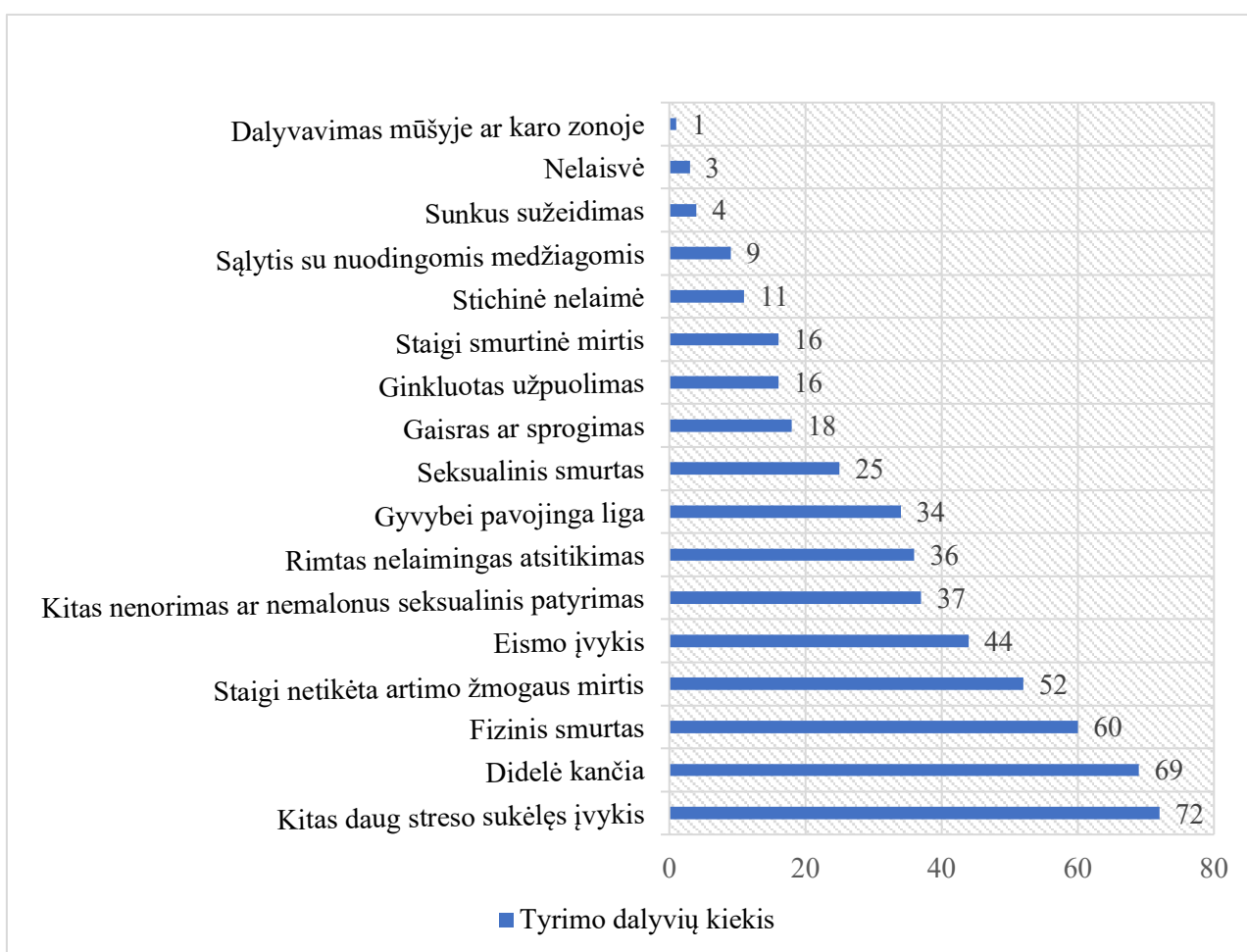
3.1 Kiekybinės analizės rezultatai

Tyrimo dalyvavę 87 dalyviai pasižymėjo reikšmingais potrauminio streso simptomais. Remiantis IES-R vadovu, vengimo ($M = 13,86$; $SD = 8,09$), invazijos ($M = 15,22$; $SD = 9,04$) ir padidinto dirglumo ($M = 9,53$; $SD = 6,76$) subskalių aritmetinis vidurkis ($M = 13,44$; $SD = 8,41$) buvo statistiškai reikšmingai aukštesnis už 1,5 balo (taikant *One-Sample Wilcoxon Signed Rank Test*, $p < 0,001$). Tai atsispindi 1 paveiksle. Reiškia, tyrimo dalyviai buvo patyrę sukrečiantį trauminį įvykį, kuris sukėlė reikšmingus potrauminio streso simptomus.

1 pav. Tyrimo dalyvių IES-R subskalių ir jų vidurkio įverčiai greta vadove nurodyto įverčio, kai potrauminio streso simptomai laikomi reikšmingais.

Tyrimo dalyviai vidutiniškai patyrė 6 potencialiai traumuojančius įvykius ($M = 5,87$; $SD = 3,02$) – tai nutiko jiems patiems arba jie buvo įvykių liudininkai. Traumines patirtis sudarė tarpasmeninė trauma ($M = 1,91$; $SD = 1,62$), trauminis įvykis nesusijęs su santykiu su kitu žmogumi ($M = 2,36$; $SD = 1,50$) arba didelė kančia ir stresas ($M = 1,62$; $SD = 0,95$). Taikant *Wilcoxon* porinį kriterijų buvo nustatyta, kad tarpasmeninės traumos patyrimų buvo statistiškai reikšmingai mažiau nei su santykiu tarp žmonių nesusijusių traumų ($p = 0,023$; $Z = 2,28$; $M_{\text{pozityvūs rangai}} = 47$; $M_{\text{negatyvūs rangai}} = 24$). Tyrimo dalyviai nurodė jiems nutikusius potencialiai traumuojančius įvykius. 2 paveiksle pavaizduota, kiek žmonių patyrė patys arba buvo liudininkai tam tikrų potencialiai traumuojančių įvykių iš „Gyvenimo įvykių sąrašo“ (LEC-R). Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių patyrė eismo įvykį, staigią artimo žmogaus netektį, o dauguma tyrimo dalyvių susidūrė su fiziniu smurtu, didele kančia ir kitu daug streso sukėlusiu įvykiu.

2 pav. Tyrimo dalyvių patirtų potencialiai traumuojančių įvykių sąrašas ir kiekis.

Taigi, tyrimo dalyviai buvo patyrė vidutiniškai 6 traumas. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių susidūrė su eismo įvykiu, netikėta artimojo netektimi, fiziniu smurtu, didele kančia ir kitu daug streso sukėlusiu įvykiu. Tyrimo dalyviai dažniau patyrė nesusijusią su santykiu nei tarpasmeninę traumą.

Tyrimo dalyviai patiria reikšmingas potrauminio streso reakcijas. Taigi, svarbu pasigilinti, kaip tai gali būti susiję su santykiu su autoritetu.

Gauti *Spearman* koreliacijos koeficientai ieškant sąsajų tarp traumą patyrusių individų išorinio santykio su autoritetu išreikštumo, santykio su vidiniu autoritetu, trauminių patirčių kiekiu, ir patiriamais potrauminio streso simptomais (žr. 1-ą lentelę). Maištingas santykis su autoritetu silpnai, bet reikšmingai susijęs su amžiumi ($r = 0,234$; $p = 0,029$) – kuo vyresnis amžius, tuo maištingesnis santykis su autoritetu. Konstruktyvus santykis su autoritetu vidutiniškai ir reikšmingai susijęs su turimų autoritetų kiekiu ($r = 0,370$; $p = 0,001$) – kuo konstruktyvesnis santykis, tuo daugiau autoritetų figūrų gyvenime. Konstruktyvus santykis su autoritetu vidutiniškai susijęs su pasitikėjimu savimi ($r = 0,359$; $p = 0,001$) – kuo labiau išreikštas konstruktyvus santykis su išoriniu autoritetu, tuo didesnis pasitikėjimas savimi. Nerimastingas/ vengiantis santykis su autoritetu vidutiniškai susijęs su pasitikėjimu savimi ($r = -0,493$; $p = 0,001$) – kuo aukštesnis nerimastingo/ vengiančio santykio su išoriniu autoritetu lygis, tuo mažesnis pasitikėjimas savimi. Maištingas/ priešiškas santykis su autoritetu vidutiniškai susijęs su pasitikėjimu savimi ($r = 0,329$; $p = 0,002$) – kuo aukštesnis maištingo/ priešiško santykio su autoritetu lygmuo, tuo didesnis pasitikėjimas savimi. Nerimastingas/ vengiantis santykis silpnai, bet reikšmingai susijęs su potrauminio streso vengimo ($r = 0,271$; $p = 0,011$), invazijos ($r = 0,238$; $p = 0,026$), padidinto dirglumo ($r = 0,287$; $p = 0,007$) simptomais ir potrauminio streso bendru įverčiu ($r = 0,246$; $p = 0,022$). Reiškia, kuo labiau išreikšti potrauminio streso simptomai, tuo aukštesnis nerimastingo/ vengiančio santykio su autoritetu įvertis. Patirtų traumų kiekis ir dvasingumas nebuvo susiję nei su vienu santykiu su išoriniu autoritetu pobūdžiu.

1 lentelė. Traumas patyrusių asmenų santykio su išoriniu autoritetu ryšys su vidiniu autoritetu, potrauminio streso simptomais ir patirtų traumų kiekiu

Kintamieji	Koreliacijos koeficientai (r)		
	Konstruktyvus santykis su autoritetu	Nerimastingas/ su vengiantis santykis su autoritetu	Maištingas/ priešiškas santykis su autoritetu
Amžius	-0,047	0,123	0,234*
Autoritetų kiekis	0,370**	-0,086	-0,091
Pasitikėjimas savimi	0,359**	-0,493**	0,329**
Dvasingumas	0,257	0,042	-0,075

Lentelės tęsinys

Kintamieji	Koreliacijos koeficientai (<i>r</i>)		
	Konstruktivus santykis autoritetu	Nerimastingas/ su vengiantis santykis autoritetu	Maištingas/ priešiškas su santykis autoritetu
IES-R vengimo įvertis	-0,006	0,271*	0,078
IES-R invazijos įvertis	-0,024	0,238*	0,130
IES-R padidinto dirglumo įvertis	0,117	0,287**	0,151
IES-R vidurkis	0,076	0,246*	0,136
Traumų kiekis	0,088	0,149	0,169

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. Statistiškai reikšmingos koreliacijos pažymėtos paryškintu šriftu.

Nors buvo rastos sąsajos, lieka neaišku, kas būdinga santykiui su autoritetu esant trauminiam patyrimui. Todėl lyginamos dalyvių grupės, turinčios skirtingą santykį su išoriniu autoritetu. Tyrimo dalyviai turėjo skirtingą dominuojantį santykį su išoriniu autoritetu: 60,00% turėjo konstruktyvų, 22,99% turėjo nerimastingą, o 17,24% turėjo maištingą/ priešišką. Lyginant skirtingo santykio su autoritetu grupes taikytas neparametrinis *Kruskal-Wallis* kriterijus (žr. 2-ą lentelę).

2 lentelė. Skirtingą dominuojantį santykį su išoriniu autoritetu turinčių grupių: 1 – Konstruktyvų, 2 – Nerimastingą/ vengiantį, 3 – Maištingą/ priešišką, santykio su vidiniu autoritetu ir trauminių patyrimų bei simptomų skirtumai

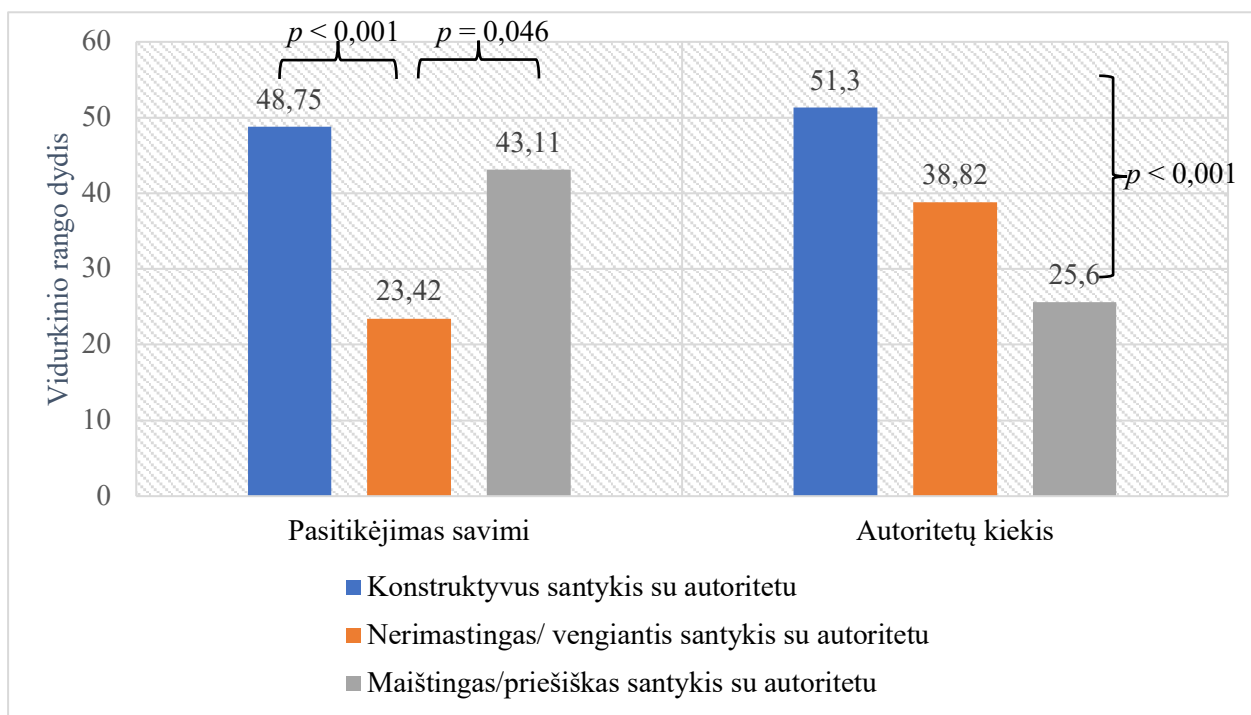
	1 grupė	2 grupė	3 grupė	χ^2	<i>p</i>	1 grupė	2 grupė	3 grupė
	(n=52)	(n=20)	(n=15)			(n=52)	(n=20)	(n=15)
	Vidurkinis rangas			(<i>df</i>)		<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>
Amžius	41,96	44,70	50,13	1,241	0,538	33,17	35,10	36,27
				(2)		(11,28)	(12,18)	(11,87)
Autoritetų kiekis	51,30	38,82	25,60	15,24	0,000	2,21	1,45	0,80
				(2)		(1,33)	(0,83)	(0,94)
Pasitikėjimas savimi	51,24	24,30	45,17	16,56	0,000	14,67	9,84	13,47
				(2)		(4,45)	(3,08)	(4,21)

Lentelės tęsinys

	1 grupė (n=52)	2 grupė (n=20)	3 grupė (n=15)	χ^2 (df)	<i>p</i>	1 grupė (n=52)	2 grupė (n=20)	3 grupė (n=15)
	Vidurkinis rangas					<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>	<i>M(SD)</i>
Dvasingumas	42,22	47,03	30,27	6,263 (2)	0,054	12,94 (4,83)	11,42 (4,62)	9,53 (4,49)
Traumų kiekis	42,22	47,03	40,57	0,711 (2)	0,701	5,73 (3,11)	6,42 (2,97)	5,67 (2,90)
IES-R Vengimo įvertis	40,40	48,08	45,40	1,516 (2)	0,469	12,86 (8,73)	15,63 (7,10)	15,00 (5,44)
IES-R Invazijos įvertis	41,82	44,37	45,40	0,302 (2)	0,860	14,71 (9,96)	15,89 (7,10)	16,13 (8,38)
IES-R Padidinto dirglumo įvertis	43,79	45,42	37,23	1,058 (2)	0,589	9,78 (7,29)	10,16 (6,45)	7,87 (5,24)
IES-R Vidurkis	43,05	44,71	40,67	0,226 (2)	0,893	13,39 (9,80)	13,89 (6,64)	13,00 (4,89)

Pastaba: *n* – dalyvių kiekis grupėje, χ^2 – chi kvadratas, *df* – laisvės laipsniai, *p* – reikšmingumo lygmuo, *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingą dominuojantį santykį su autoritetu turinčių asmenų nebuvo rasta amžiaus, dvasingumo, traumų kiekio, IES-R subskalių ir jų vidurkio kintamųjų atžvilgiu. Statistiškai reikšmingai tarp grupių skyrėsi turimų autoritetų kiekis ir pasitikėjimas savimi ($p < 0,001$). Detalesni pastarieji skirtumai tarp grupių pavaizduoti 3 paveiksle.

3 pav. Pasitikėjimo savimi ir autoritetų kiekio vidurkinių rangų palyginimas tarp trijų santykio su autoritetu grupių.

Buvo išanalizuoti tarp kurių grupių rasti skirtumai. Nerimastingą/ vengiantį santykį su autoritetu turintys asmenys turi statistiškai reikšmingai žemesnį pasitikėjimą savimi nei asmenys, turintys konstruktyvų santykį su autoritetu (taikytas *post-hoc the Dunn test*, $p = 0,000$, $Z = -26,94$). Nerimastingą/ vengiantį santykį su autoritetu turintys asmenys turi statistiškai reikšmingai žemesnį pasitikėjimą savimi nei asmenys, turintys maištingą/ priešišką santykį su autoritetu (taikytas *post-hoc the Dunn test*, $p = 0,046$, $Z = 20,867$). Tačiau konstruktyvų ir maištingą/ priešišką dominuojantį santykį su autoritetu turintys asmenys nesiskyrė pasitikėjimo savimi įverčiu. Taip pat buvo detalčiau analizuotas skirtingas autoritetų kiekis tarp grupių. Maištingą/ priešišką santykį su autoritetu turintys asmenys turi statistiškai reikšmingai mažiau autoritetų nei asmenys, turintys konstruktyvų santykį su autoritetu (taikytas *post-hoc the Dunn test*, $p = 0,001$, $Z = -25,698$). Tačiau nebuvo rasta skirtumo tarp konstruktyvaus ir nerimastingo/ vengiančio, nerimastingo/ vengiančio ir maištingo/ priešiško santykio su autoritetu turinčių asmenų autoritetų kiekio.

Taigi, rastos tam tikros sąsajos tarp santykio su autoritetu ir trauminio patyrimo. Tačiau ne visos sąsajos pasitvirtino atliekant tarpgrupinį palyginimą. Visi tyrimo dalyviai susidūrė su potencialiai traumuojančiu įvykiu, patiria reikšmingus potrauminio streso simptomus, tačiau nerandama daug skirtumų tarp grupių. Reiškia, patyrus traumą gali būti būdingas įvairus santykis su išoriniu autoritetu. Tyrinėjamas reiškinys yra kompleksiškas ir nevienareikšmiškas. Todėl lieka neaišku, kaip santykis su autoritetu reiškiasi esant trauminio patyrimui – reikalinga gilesnė analizė.

3.2 Kokybinės analizės rezultatai

Šioje tyrimo dalyje dalyvavusių 6 žmonių dominuojantis santykis su autoritetu buvo konstruktyvus (50%), nerimastingas/ vengiantis (33%) arba maištingas/ priešiškas (17%). Atliekant interviu dalies duomenų teminę analizę išryškėjusios temos suskirstytos į tris kategorijas, atsižvelgiant į santykio su autoritetu patyrimo lygmenis ir subjektyvų trauminį patyrimą. Pradžioje bus aptarti santykio su autoritetų figūromis ypatumai, po to, santykio su vidiniu autoritetu ypatumai ir galiausiai – trauminių patyrimų subjektyvi kančia.

3.2.1 Santykio su autoritetų figūromis ypatumai

Temos ir potemės, apibūdinančios tyrimo dalyvių santykį su autoritetų figūromis gyvenime pateiktos 4-ame paveiksle. Jame atsispindi santykio su autoritetų figūromis ypatumai.

Idealizuojamas autoritetas	<ul style="list-style-type: none">• Pakilus autoriteto vaizdas• Gerbiamas autoritetas
Lygiavertiškumo dilema santykiyje su autoritetu	<ul style="list-style-type: none">• Siekis būti kaip autoritetas• Savęs sumenkinimas žvelgiant į autoriteto vaizdą• Svyruojantis lygiavertiškumo suvokimas
Artimas - tolimas autoritetas	<ul style="list-style-type: none">• Tolimumas ir užsisklendimas• Vienpusiškas santykis su tolimu autoritetu• Artimumas ir atsivėrimas• Pilnavertiškas santykis su artimu autoritetu
Konfliktiškumo dilema	<ul style="list-style-type: none">• Vengimas ir susigūžimas - puolimas ir pastovėjimas už save• Konfliktas su autoritetu turi neigiamas pasekmes

4 pav. Santykio su autoriteto figūromis ypatumai.

Analizuojant interviu duomenis tyrimo dalyvių santykių su autoritetu figūromis patirtyse išžvelgtas **autoriteto idealizavimas, lygiavertiškumo dilema santykiyje su autoritetu, artimo – tolumo autoriteto tema, konfliktiškumo dilema**. 3-oje lentelėje pateiktos santykio su autoritetų figūromis patyrimo temos ir potemės su kodų pavyzdžiais. Žemiau pateiktas detalesnis apibūdinimas.

3 lentelė. Santykių su autoritetų figūromis apibūdinančios temos, potėmės ir kodų pavyzdžiai

Tema	Potėmės	Kodų pavyzdžiai
<p style="text-align: center;">IDEALIZUOJAMAS AUTORITETAS</p>	<p>Pakilus autoriteto vaizdas</p>	<p>Autoritetas turi tik teigiamas savybes Žavisi autoritetu Autoritetas atrodo tobulas Autoritetai yra išskirtiniai</p>
	<p>Gerbiamas autoritetas</p>	<p>Autoritetas – savo srities profesionalas Autoritetas yra gerbiamas Atsižvelgiama į autoriteto nuomonę</p>
<p style="text-align: center;">LYGIAVERTIŠKUMO DILEMA SANTYKYJE SU AUTORITETU</p>	<p>Siekis būti kaip autoritetas</p>	<p>Autoriteto elgesys yra siekiamybė Lygiuojasi į autoritetą Nori būti panašus į autoritetą</p>
	<p>Savęs sumenkinimas žvelgiant į autoriteto vaizdą</p>	<p>Savęs ir autoriteto supriešinimas Save nuvertina prieš autoritetą Autoritetų sėkmė – ne man</p>
	<p>Svyruojantis lygiavertiškumo suvokimas su autoritetu</p>	<p>Norėtų sunaikinti barjerus tarp autoriteto ir savęs Autoritetas vienu laipteliu aukščiau Su autoritetu gali kalbėtis lygiavertiškai</p>
<p style="text-align: center;">ARTIMAS – TOLIMAS AUTORITETAS</p>	<p>Tolimumas ir užsisklendimas</p>	<p>Autoritetas – profesionalas Negali atskleisti savęs šalia autoriteto</p>
	<p>Vienpusiškas santykis su tolimu autoritetu</p>	<p>Stebi autoritetą Autoritetas įkvepia Nėra realaus ryšio su autoritetu Autoritetas lyg už sienos</p>

Lentelės tęsinys

Tema	Potemės	Kodų pavyzdžiai
ARTIMAS – TOLIMAS AUTORITETAS	Artimumas ir atsivėrimas	Autoritetas – šeimos narys Jaučiasi priėmimas iš autoriteto Gali atskleisti save prieš autoritetą Artumas ir pasitikėjimas santykyje su autoritetu
	Pilnavertiškas santykis su artimu autoritetu	Dažnas bendravimas su autoritetu Laisvė abipusiam bendravime Laimė duoti santykyje Santykiai yra nuolatinis darbas
KONFLIKTIŠKUMO DILEMA	Vengimas ir susigūžimas – atakavimas ir pastovėjimas už save	Daugumoje situacijų nuleidžia galvą ir viską priima Kartais kažkas persikonvertuoja, įsijungia ir tada konfliktuose pastovi už save Persivertimas į konfliktuojančią poziciją, kai neišeina susitarti
	Konfliktas su autoritetu turi neigiamas pasekmes	Konfliktas su autoritetu sugadino santykius Konfliktas su autoritetu lėmė darbo netekimą Spręsdama konfliktą likdavo kalta

Idealizuojamas autoriteto vaizdas. Visi tyrimo dalyviai autoriteto figūrą apibūdina idealizuodami. Autoritetas atrodo tobulas, jo veiksmai, nuomonė ir vertybės labai stipriai imponuoja. Autoritetas suvokiamas kaip ypatinga ir išskirtinė ir sureikšmintas asmenybė, kuri užima reikšmingą vaidmenį gyvenime.

„Pakilus autoriteto vaizdas“. Visi tyrimo dalyviai autoritetą apibūdino tik teigiamomis savybėmis, pavyzdžiui: „Manau tikrai, tik teigiamas savybes galiu pasakyti“. Keli įvardino, kad

autoritetas „*atrodo tobulas*“. Žavėjimasis autoritetu būdingas visiems tyrimo dalyviams. Kaip viename interviu tyrimo dalyvė teigė: „*Aš žaviuosiu jo elgesiu, jo bendravimu, jo kreipimosi, jo pozicija labai tvirta*“. Autoritetas atrodo išskirtinis. Kaip buvo teigta: „*jie yra išskirtiniai, kurie gali dirbti ir pasiekti ir realizuoti save, tikrai gali padaryti didingų dalykų*“.

„**Gerbiamas autoritetas**“. Pusėje interviu atsiskleidė, kad pagarba kyla iš autoriteto pasiekimų, kompetencijos, profesionalumo: „*žiauriai stiprus profesionalas, vienas geriausių pasaulyje, už jį daugiau pasiekusių žmonių nėra*“. Visuose interviu buvo pastebima detalizuota („*Žmogus, kurio gyvenimo pasiekimus, moralines vertybes aš labai gerbiu*“) ar labiau apibendrinta („*Ir tiesiog aš gerbiu šitą žmogų*“) pagarba autoritetui. Daugiau nei pusėje interviu atsiskleidžia pagarbos jausmas autoritetui ir ypatingas atsižvelgimas į jo nuomonę: „*žmogus, į kurio nuomonę aš labiausiai kreipčiau dėmesį*“.

Lygiavertiškumo dilema santykiyje su autoritetu girdima daugumoje interviu. Viename interviu teigiama, kad su autoritetas yra lygiavertis, o didžioji dalis teigia, kad autoritetas yra aukščiau. Tai atskleidžia dilemą, kad siekiama užlipti ant to pačio laiptelio, ant kurio stovi autoritetas, tačiau šią siekiamybę sunku įgyvendinti.

„**Siekis būti kaip autoritetas**“. Pusę dalyvių įvardino siekį būti panašiam į autoritetą vertybėmis ar elgesiu. Kai kurie dalyviai norėtų kitiems atrodyti kaip autoritetas atrodo jiems. Daugumoje interviu „*autoritetas yra žmogus, į kurį lygiuojies*“.

„**Savęs sumenkinimas žvelgiant į autoriteto vaizdą**“. Pusę dalyvių suvokimą apie save supriešino su autoriteto vaizdu, pavyzdžiui: „*žavi autoritetuose savybės, tai yra vietos, kurios manyje būtų labiausiai dirbtinos, su kuriom reikėtų labiausiai dirbti*“.(arba „*Aš labai norėčiau irgi būti toksai, kuris daug pasiekia ir man nesvarbu, bet man svarbu*“) Savęs sumenkinimas atsižvelgiant į autoriteto tobulumą išryškėjo daugiau nei pusėje interviu. Kaip viena tyrimo dalyvė teigė: „*tie visi dalykai, kurių norėčiau pasiekti, norėčiau bent kažkiek prilygti tiem autoritetam ir jie ne man, niekada nebuvo man*“. Viename interviu labai ryškiai atsiskleidė savo galimybių sumenkinimas ir netikėjimas, kad galima būti kaip autoritetui: „*jie yra išskirtiniai, kurie gali dirbti ir pasiekti ir realizuoti save ir nu tikrai padaryti didingų dalykų. Bet man atrodo, kad tai – ne man*“.

„**Svyruojantis lygiavertiškumo suvokimas su autoritetu**“. Nestabilus lygiavertiškumo suvokimas santykiyje su autoritetu būdingas daugumai interviu. Daugiau nei pusę tyrimo dalyvių suvokia „*barjerą*“ tarp savęs ir autoriteto, kuris yra „*laideliu aukščiau*“. Viena tyrimo dalyvė teigė, kad gali lygiavertiškai bendrauti su autoritetu, nors tuo pačiu teigia, kad autoritetas yra aukščiau ir visada taip bus. Taigi, lygiavertiškumo suvokimas keičiasi. Lygiavertiškumo tema iškilo interviu metu ir buvo aktuali daugumai tyrimo dalyvių.

Artimas – tolimas autoritetas. Ši tema iškilo visuose interviu. Tai atskleidžia traumą patyrusių asmenų dilemą santykiyje su autoritetu – išsirenkamas artimas arba tolimas autoritetas, su kuriuo santykiyje galima atsiverti arba neatsiskleisti, santykis arba pilnavertiškas, arba vienpusis.

„Tolimumas ir užsisklendimas“. Pusę tyrimo dalyvių tolimus autoritetus įvardino kaip įžymybės ir savo sričių profesionalus. Viena tyrimo dalyvė teigė, kad tolimo autoriteto, su kuriuo bendrauja, būdingas užsisklendimas, negalėjimas atskleisti savęs: *„nėra mano artimas, aišku, kad aš ir nesijausiu visiškai savim <...> tu jauti, kad tu negali pats parodyti savęs visiškai... ir yra ribos nustatytos <...> jautiesi pasitempęs, bandantis visada atitikti standartus, nervingas gal net kartais, nerimą jaučiantis“.* Taigi, prieš tolimus, nepasiekiamus autoritetus nereikia parodyti savęs, tačiau kai vyksta bendravimas, sunku būti savimi, atsiverti.

„Vienpusiškas santykis su tolimu autoritetu“. Dviejuose interviu atsiskleidė, kad autoritetai stebimi per atstumą, jie yra *„įkvėpimo skleidėjai“*, tačiau su jais nėra realaus santykio: *„Aš tiesiog seku, skaitau informaciją, tas, kas yra, kokius jis duoda interviu“.* Viena tyrimo dalyvė teigė, kad tarp jos ir tolimo autoriteto yra *„tokia nematoma siena“.* Vadinas, tolimi autoritetai yra neprieinami bendravimui ir abipusio santykio kūrimui.

„Artimumas ir atsivėrimas“. Pusę tyrimo dalyvių autoritetus įvardino kaip šeimos narius – tai yra artimi reikšmingi žmonės (pvz.: močiutė, tėtis, partneris). Santykiyje su jais jaučiamas priėmimas ir atsivėrimo galimybė. Kaip viena tyrimo dalyvė įvardino: *„Šiaip tikrai artimi santykiai yra ir galėčiau pasakyti, yra žmogus, kuriam galėčiau pasakyti beveik papasakoti visus dalykus apie save, kuriuos norėčiau papasakoti.“*

„Pilnavertiškas santykis su artimu autoritetu“. Pusėje interviu akcentuojamas bendravimas: *„Komunikacijos labai daug <...> pasidaliname kas čia vyksta ir ką mes čia darom, ką darysim, bet lygiai taip pačiai kalbame ir apie jausmus, kaip mes jaučiamės. Tiesiog kasdienėse situacijose.“* Daugiau nei pusei tyrimo dalyvių svarbus saugumas ir pasitikėjimas, kurie suteikia laisvės santykiyje: *„Mes esame saugūs dalintis viskuo“.* Viena tyrimo dalyvė akcentavo davimą santykiyje su autoritetu: *„kaifas ne tik gauti, kaifas yra ir duoti <...> duoti svarbu. Tai tada tu jautiesi žmogus“* ir teigė, kad *„santykiai yra nuolatinis darbas“.* Taigi, pilnavertiškame santykiyje su autoritetu pasireiškia bendravimas, laisvės potyris ir abipusis indelis į santykį.

Konfliktiškumo dilema iškilo daugiau nei pusei tyrimo dalyvių. Jie išgyvena priešpriešą tarp vengimo, susigūžimo ir atakavimo, pastovėjimo už save, o pusei tyrimo dalyvių konfliktas su autoritetu turėjo neigiamų pasėkmių.

„Vengimas ir susigūžimas – atakavimas ir pastovėjimas už save“. Keli tyrimo dalyviai konfliktinėje situacijoje gali reaguoti dvejopai. Kai viduje „kažkas persikonvertuoja“ ar „persijungia“, iš „galvos nuleidimo“ pozicija pavirsta į „puolimą“. Tai pažymi svyravimą tarp dviejų kraštutinumų: visiško atsitraukimo iš konfliktinės situacijos arba intensyvaus puolimo konflikte.

„Konfliktas su autoritetu turi neigiamas pasekmes“. Pusę tyrimo dalyvių įvardino, kad konfliktas su autoritetu jiems turėjo neigiamas pasekmes. Kaip viena tyrimo dalyvė pasidalino savo patirtimi: *„Galiu pasakyti, kad šis konfliktas labai stipriai paveikė tolimesnius mūsų santykius. Ta prasme iki tol mūsų su juo santykiai buvo ypatingai geri. Po to jie pasidarė patenkinami.“* Kita tyrimo dalyvė teigė, kad konfliktas gali lemti darbo netekimą: *„atvirai pasakius finale buvo labai ne kas. Aš praradau darbą.“* Trečia tyrimo dalyvė pasidalino patirtimi, kad įsitraukusi į konfliktą likdavo kalta: *„jeigu aš anksčiau bandydavau kažką daryti, kažkaip įsiterpti kažkaip nuraminti, tai aš likdavau kalta.“* Nors tyrimo dalyvių patirtys apie konfliktų pasekmės skirtingos, juos vienija įsitikinimas, kad konfliktas atnešė nenorimas ir skaudžias pasekmes.

3.2.2 Santykio su vidiniu autoritetu ypatumai

Temos ir potemės, apibūdinančios tyrimo dalyvių santykį su vidiniu autoritetu, pateiktos 5-ame paveiksle. Jame atsispindi santykio su vidiniu autoritetu ypatumai.

Pasitikėjimo savimi problematika	<ul style="list-style-type: none"> • Svyruojantis pasitikėjimas savimi • Nepasitikėjimas savimi susijęs su baime • Nepasitikėjimas savimi susijęs su pastovėjimu už save
Savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis	<ul style="list-style-type: none"> • Rėmimasis kitais susidarant savęs vaizdą • Savivaizdis susijęs su socialiniais santykiais
Sunkių emocijų problematika	<ul style="list-style-type: none"> • Pykčio reiškimo sunkumai • Surakinanti baimė • Vieništumo išgyvenimas
Asmeniniai resursai	<ul style="list-style-type: none"> • Rėmimasis vertybėmis • Savirealizacija

5 pav. Santykio su vidiniu autoritetu ypatumai

Analizuojant interviu duomenis tyrimo dalyvių santykius su vidiniu autoritetu išvelgta **pasitikėjimo savimi problematika, savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis, sunkių emocijų problematiką, asmeniniai resursai.** 4-oje lentelėje pateiktos santykio su vidiniu autoritetu patyrimo temos ir potemės su kodų pavyzdžiais. Žemiau pateiktas detalesnis jos apibūdinimas.

4 lentelė. Santykį su vidiniu autoritetu apibūdinančios temos, potemės ir kodų pavyzdžiai

Temos	Potemės	Kodų pavyzdžiai
<p>PASITIKĖJIMO SAVIMI PROBLEMATIKA</p>	<p>Svyruojantis pasitikėjimas savimi</p>	<p>Pasitikėjimas savimi priklauso nuo išorinių rodiklių Kai pasitiki savimi, niekas neišjudins Laiko save nepasitikinčiu žmogumi</p>
<p>PASITIKĖJIMO SAVIMI PROBLEMATIKA</p>	<p>Nepasitikėjimo savimi sąsajos</p>	<p>Nepasisekimo baimė Neturėjo užnugario, turėdavo išgyventi pats Pasitikėjimas savimi nukrenta, kai mano, kad kiti negatyviai galvoja</p>
<p>SAVIVAIZDIS SUSIJĘS SU KITAIS ŽMONĖMIS</p>	<p>Rėmimasis kitais susidarant savęs vaizdą</p>	<p>Kiti galėtų ją apibūdinti geriau Kiti sakė, kad ji yra pikta iš prigimties Paprašo kompetetingų žmonių vertinimo Vertina subjektyviai, bet laukia išorinio vertinimo</p>
	<p>Savivaizdis susijęs su socialiniais santykiais</p>	<p>Atlieka daug vaidmenų vaikų akyse Artimieji turėtų būti prioritetas, bet taip nėra Stengiasi palaikyti ir padėti kitiems Atsakomybė už kitus Tėvai įdiegė vertybes</p>

Lentelės tęsinys

Temos	Potemės	Kodų pavyzdžiai
SUNKIŲ EMOCIJŲ PROBLEMATIKA	Pykčio reiškimo sunkumai	Kai kyla pyktis ant kitų – „sprogsta“ Niekada nėra pykusi
	Surakinanti baimė	Baimė viršesniai iš vaikystės Baimė daryti tai, ko nemoka Išsisknijusi baimė netekti darbo Baisu būti atstumtam
	Vienišumo išgyvenimas	Vienišumo patirtys iš vaikystės Tavęs iki galo niekada niekas nesupras
ASMENINIAI RESURSAI	Rėmimasis vertybėmis	Vertybės – navigacija gyvenime Svarbus vertybinis pamatas
	Savirealizacija	Nemano, kad kada nors gyvenimiška motyvacija pasibaigs, tai – gyvybinė energija Reikia dirbti su savimi Norėtų toliau save realizuoti Kurti – tai save realizuoti Kūryba įvairiose srityse

Pasitikėjimo savimi problematika. Šią temą akcentavo ir gvildeno didžioji dalis tyrimo dalyvių. Pasitikėjimas savimi atrodo kintantis ir turintis daug ryšių su kitomis aktualiomis temomis.

„Svyruojantis pasitikėjimas savimi“. Pusė tyrimo dalyvių teigė, kad pasitikėjimas savimi priklauso nuo kintančių išorinių rodiklių, pavyzdžiui, „*nuo srities*“ arba „*nuo dienos*“. Didžioji dalis teigė, kad yra nepakankamai pasitikintis savimi. Kitą vertus, atsirado keli, kurie teigė, kad „*kai pasitiki savimi, niekas neišjudins*“. Tai parodo, kad nėra tvirto, adekvataus pasitikėjimo savimi.

„Nepasitikėjimo savimi sąsajos“. Nepasitikėjimas savimi susijęs su nesaugumo jausmu („*Tu turėdavai išgyventi pats*“), įvairiomis baimėmis („*nepasisekimo baimė*“), kitų nuomone („*negatyviai galvoji kad apie tave kiti žmonės galvoja, automatiškai tas pasitikėjimas savimi nukrenta*“). Taigi, nepasitikėjimas savimi persmelkia ir sutrikdo vidinio galėjimo jausmą.

Savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis. Daugiau nei pusėje interviu buvo pastebėta, kad kiti žmonės vaidina didelį vaidmenį susidarant nuomonę apie save, akcentuojant veiklas ir atsakomybes, susijusias su kitais asmenimis.

„Rėmimasis kitais susidarant savęs vaizdą“. Tai buvo aktualu daugiau nei pusei tyrimo dalyvių. Viena moteris akcentavo, kad kiti galėtų ją apibūdinti geriau: *„kai kiti apibūdina, kurie gerai pažįsta, nes vieną dieną aš galiu galvoti taip, kitą dieną aš galiu galvoti kitaip“*. Kitų žmonių nuomonė integruojama į savivaizdį, teigiama, kad *„man taip yra sakę“*. Kartais sąmoningai paprašoma kompetetingo žmogaus vertinimo: *„išmokau paprašyti kitų žmonių vertinimą, kompetetingų. Ir nu vat gauti kažkokį feed back ‘ą ir pasidaryti išvadą, ar mano čia šita nuostata yra teisinga, ar ne“*. Vertina pats, bet laukia kitų vertinimo: *„ir mano subjektyvus, ir iš išorės tų atsakymų laukiu“*. Pusei tyrimo dalyvių buvo aktualu kitų žmonių nuomonė apie save ir ji yra integruojama į savivaizdį.

„Savivaizdis susijęs su socialiniais santykiais“. Pusę tyrimo dalyvių apibūdina save remiantis socialiniais santykiais. Pavyzdžiui, *„esu draugas, kompanijonas, bet kai reikia, esu ir mama“*; *„aš stengiuosi irgi kiek įmanoma palaikyti savo aplinkoje žmones“*; *„rūpi man kiti žmonės, rūpi jiems padėti“*. Taigi, socialinis gyvenimas sudaro didelę savasties dalį.

Sunkių emocijų problematika. Tai ryškiai iškilo visuose interviu. Kai kuriais atvejais atrodo reikšmingos skirtingos emocijos, nepaisant to, akcentuojamas jų intensyvumas, kontroliavimo sunkumai.

„Pykčio reiškimo sunkumai“. Analizuojant du interviu iškilo pykčio raiškos problema. Vienai tyrimo dalyvė pyktį reiškia impulsyviai ir intensyviai: *„ant kitų žmonių kyla pyktis ir iškart... sprogstą jisai“*. Kita tyrimo dalyvė linkusi pyktį slopinti: *„Aš tikrai niekada gyvenime nesu pykusi taip, kad būčiau tikrai nu tikrai pykusi, likusi nepatenkinta kažkuo“*. Abiem tyrimo dalyvėms pyktis atrodo „bloga“ emocija. Ir abi linkusios pyktį reikšti iš kraštutinių pozicijų: intensyvaus sprogimo arba visiško vengimo.

„Surakinanti baimė“. Visus tyrimo dalyvius sukausto vienokia ar kitokia reikšminga baimė. Pusė tyrimo dalyvių įvardino, kad baimė kilo iš vaikystės patirčių. Vieną vertus, baimės objektas buvo vaikystėje: *„su savo ta baime, su kuo ji rišasi. Ir kad tai buvo vaikystėje. Nes vaikas realiai negali pasipriešinti tėvui“*, kitą vertus, baimė kyla tada, kai niekas nepalaikė vaikystėje: *„manyje tai neišvystė to, kad galiu už save pakovoti, kad kažkokį užnugarį turėsiu, mane visada tam tikra prasme sukausto baimė, o kaip gi bus?“*. Baimė *„daryti dalykus, kurių aš nemoku ir neišmokau, kai buvau mažesnė“*, *„išišaknijusi baimė“* netekti darbo ir pajamų, *„atstūmimo baimė“*. Visi tyrimo dalyviai išgyvena intensyvią baimę jiems reikšmingose srityse.

„Vienišumo išgyvenimas“. Dviejuose interviu atsiskleidė gilaus vienišumo patirtys vaikystėje. Viena tyrimo dalyvė dalinosi prisiminimu: *„Tik kai.. lignoninėj gulėjau, kai buvo lūžusi“*

koja ir aš kadangi apie žiemos metu buvau susilaužiusi tą koją, ligoninėj gulėjau ir negalėjau tiesiog judėti, nes koja buvo pririšta. Tai atsimenu, buvo kaip tik Naujieji metai. Ir atsimenu, kaip visi bėgiojo koridoriuj ir žiūrėjo, o aš nelabai galėjau judėt, televizorius neįdomus. Tai atsimenu, kai tiesiog išsiriečiau – pro langą kad žiūrėt tuos fejerverkus. Taip tada aš tą momentą labai gerai prisimenu, kaip tokį momentą: va, žmogus yra vienas ir viskas. Tuos fejerverkus žiūrėdama supratau, kad nu... gimei ne vienas, bet mirsi vienas – tokį. (pauzė) Kiek man, gal aštuoni metai kokie buvo. Tai gana... gana gal anksti suprast gyvenimo tokią tiesą, kad... tavęs iki galo niekada niekas nesupras“. Persmelkiantis ir lydintis vienatvės jausmas atrodo ryškus ir reikšmingas.

Asmeniniai resursai. Santykyje su vidiniu autoritetu daugiau nei pusę tyrimo dalyvių įvardina vidinius dalykus, kurie jiems padeda patiems save palaikyti: vertybės ir savirealizacija.

„Rėmimasis vertybėmis“. Daugiau nei pusę tyrimo dalyvių dalinasi apie vertybes, kurios yra „siekiamos“, kurios veda it „navigacija gyvenime“. Du tyrimo dalyviai aiškiai įvardina vertybes, kurios yra „svarbus pamatas“. Vadinasi, vertybės yra pagrindas, ant kurio galima stovėti ir kuriuo galima vadovautis gyvenime. Tai suteikia tvirtą atspirties tašką vidiniam autoritetui.

„Savirealizacija“. Pusę tyrimo dalyvių akcentavo savirealizaciją. Vieni ją siejo su vidine energija („Gyvybinė energija, kuri tave stumia gyventi, kažką daryti priklausomai aišku nuo galimybių tuo metu“), motyvacija stengtis („nemanau, kad mano gyvenimiška motyvacija kada nors pasibaigs“) ir kūryba („Kurti reiškia save realizuoti, išnešti save pasauliui.“). Viena tyrimo dalyvė kūrybą sieja su savo emocionalumu, kuris yra sutrikdytas: „man tai atrodo tokie neatsiejami dalykai - būti emocionaliū kūryboje <...> Norėčiau pagyti emociškai“. Tuo tarpu likę tyrimo dalyviai neminėjo savirealizacijos, labiau akcentavo išgyvenimą ir poreikių patenkinimą („Užmiršau kaip svajoti <...> jeigu aš neparnešiu algos namo, mes neturėsime pinigų valgiui.“). Taigi, savirealizacija, vidinio kūrybiškumo ir energijos atskleidimas, yra siekiamybė, prie kurios ne visiems pavyksta prieiti.

3.2.3 Trauminių patyrimų subjektyvi kančia

Temos ir potemės, apibūdinančios tyrimo dalyvių trauminių patyrimų kančią ir subjektyvias pasekmės pateiktos 6-ame paveiksle.

Trauminio patyrimo poveikis	<ul style="list-style-type: none"> • Kančia dėl traumų • Traumos įveika
Tarp saugumo ir nesaugumo	<ul style="list-style-type: none"> • Ankstyva didelio nesaugumo patirtis • Nesaugumo raiška • Savisaugos mechanizmai • Santykiai ir saugumas • Saugumas susijęs su kūrybiškumu • Psichoterapijos pagalba atsirado vidinis saugumas
Galėjimo jausmo dilema	<ul style="list-style-type: none"> • Kintanti atsakomybė už pokyčius • Sutrikdytas galėjimas veikti • Kompetencijos akcentavimas • Materialinių gėrybių galia • Galėjimas apsiginti

6 pav. Trauminių patyrimų subjektyvi kančia

Analizuojant interviu duomenis išvelgta tyrimo dalyvių trauminių patyrimų subjektyvi kančia, kurios atsiskleidžia temomis: **trauminio patyrimo poveikis, tarp saugumo ir nesaugumo, galėjimo jausmo dilema**. 5-oje lentelėje pateiktos santykio su vidiniu autoritetu patyrimo temos ir potemės su kodų pavyzdžiais. Žemiau pateiktas detalesnis jos apibūdinimas.

5 lentelė. Trauminių patyrimų subjektyvios kančios temos, potemės ir kodų pavyzdžiai

Temos	Potemės	Kodų pavyzdžiai
TRAUMINIO PATYRIMO POVEIKIS	Kančia dėl traumų	Kenčia dėl įvykusių traumų Traumos keičia viską Praeities šleifas tempėsi ir projektavo ateitį
	Traumos įveika	Turėjo ir turi temą su mama, dabar daugiau sąmoningumo Reikėjo iš naujo, kitaip pamatyti baimės objektą Pozicija ir žvilgsnis pasikeitė psichoterapijos metu

Lentelės tęsinys

Temos	Potemės	Kodų pavyzdžiai
TARP SAUGUMO IR NESAUGUMO	Ankstyva didelio nesaugumo patirtis	Skurdas vaikystėje įvarė pastovią įtampą Namie klausydavo balso tono, ar saugu išeiti į kitą kambarį Saugumo nebuvimas buvo bazinė emocija vaikystėje Visa energija ėjo į galimų grėsmių išaiškinimą
	Nesaugumo raiška	Nesaugumas susijęs su nerimu ir nežinia Nesaugumas yra būti neužtikrintam Nesaugumas yra apie negatyvias mintis Nesaugumas tęsiasi iki šiol Nesaugumas atima kūrybiškumą
	Savisaugos mechanizmai	Išoriškai atrodo užtikrintesnė savimi nei jaučiasi Yra užsitvirtinusi gynybinė reakcija – sustingti Išorinis emocinis šaltumas – savisauga Agresyvumas – kaip gynyba
	Santykiai ir saugumas	Jaučiasi saugiai su artimu autoritetu Santykiai buvo saugumo garantas
	Saugumas susijęs su kūrybiškumu	Saugumas suteikia laisvę užsiimti kuo nori Vaikystėje pas močiutę maitinosi kieme augančiomis gėrybėmis ir užsiimdavo kūryba

Lentelės tęsinys

Temos	Potemės	Kodų pavyzdžiai
TARP SAUGUMO IR NESAUGU- MO	Psichoterapijos pagalba atsirado vidinis saugumas	Psichoterapijos pagalba nebeliko poreikio santykiui dėl santykio Pati sau esu saugumo garantas
	Kintanti atsakomybė už pokyčius	Pokyčiai priklauso lygiai per pusę Pokyčiai priklauso visiškai tik nuo manęs Gali planuoti, bet likimas gali viską nušluoti
	Sutrikęs galėjimas veikti	Barjerai yra manyje, ne išorėje Pagrindinis stabdis – nepasitikėjimas savimi Pirma reakcija į situacija – tu negali, tau nepavyks.
GALĖJIMO JAUSMO DILEMA	Kompetencijos akcentavimas	Kompetencija – žinios, gebėjimai, vieta visuomenėje Svarbus mokslas ir žinios Atlikti darbai suteikia žinojimo, kad galiu
	Materialinių gėrybių galia ir laisvė	Materialinės gėrybės – komfortas ir pasitenkinimas Pinigai reiškia išgyvenimą Pinigai yra galia Pinigai yra laisvė
	Galėjimas apsiginti	Svarbus galėjimas pasakyti „ne“ Ribos it fronto linija Sunku būti užtikrintam savimi Kovojant už save – nepasitikintis savimi, o už kitus – pasitikintis. Neišvystė galėjimo pakovoti už save.

Trauminio patyrimo poveikis.

„Kančia dėl traumų“. Visuose interviu buvo pastebima, kad tyrimo dalyviai patiria kančią dėl įvykusių trauminių patirčių ir atgarsius iki šiol. Dėl trauminio patyrimo jaučiasi „*prispausta*“, „*sunku megzti naujus santykius*“, „*įtariai žiūriu į nepažįstamus žmones*“. Trauminės patirtys nedingsta ir išlieka iki šiol: „*[traumos] kaip palydovai, kurie karts nuo karto kyšteli tau koją. Tai neišnyks visiškai, nesigaus uždaryt jų į spintą ir ate. Jie visada lieka*“. Dėl patirtų traumų nėra lengva pasikeisti: „*atrodo, gali stengtis kažkaip pakeist savo mąstymą, nežinau, pradėti perprogramuoti tuos dalykus, kuriuos tu išmokai traumų metu, tie įsitikinimai net neteisingi. Bet... Nu tai vis tiek nėra lengva ir tos traumos keičia viską. Tu teisog... Nu ir tada automatiškai ką jau atsinešei iš praeities, toks ir esi*“. Kaip viena tyrimo dalyvė įvardino, praeitis pradeda kurti ateities vaizdą: „*Tas praeities šleifas tempėsi praeityje ir projektavo tavo ateitį, planavo netgi. Nes tu gi viską dėlioji gyvenime remdamasi į tai, į tą istoriją ir savo vertinimą*“. Trauminiai patyrimai giliai paveikia asmenybinius sluoksnius ir tai tęsiasi ilgai po trauminio patyrimo, tai nuspalvina ateities matymą.

„Traumos įveika“. Tai, kaip tvarkomasi su traumomis, dalinosi visi tyrimo dalyviai. Du lankosi pas psichologus, du lanko psichoterapiją – „*dirba*“ su savimi. Kaip vienas tyrimo dalyvis įvardijo: „*jaučiu, kad viduj vyksta virsmas <...> vidinis darbas su savimi, jis išlaisvina ir leidžia gyvent su tuo*“. Du tyrimo dalyviai akcentavo sąmoningumą pokyčių procese: „*Tiesiog to sąmoningumo yra daugiau apie tai kas vyksta ir kodėl vyksta ir ką su tuo daryti*“. Viena tyrimo dalyvė teigė, kad reikėjo iš naujo, kitaip pamatyti baimės objektą: „*Tai darbas su savo ta baimė, su kuo ji rišasi. Ir kad tai buvo vaikystėje. Nes vaikas realiai negali pasipriešinti tėvui. Bet tai jau baigės. Ir ne toks tas tėvas ir buvo baisus. Vat jį irgi reikėjo pamatyti sutrikusį, išsigandusį, ligotą žmogų, kuris savęs nekontroliavo tiesiog*“. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių įvardino, ką teigiamo išsinešė iš trauminės patirties, pavyzdžiui „*traumos duoda asmenybės gylį*“, „*lengviau suprasti, priimti*“, „*nepriteklius užgrūdino*“, „*išmokė savarankiškumo*“. Taigi, visiems tyrimo dalyviams buvo aktualu kažkaip įprasminti ir susigyventi su traumiiniu patyrimu.

Tarp saugumo ir nesaugumo. Ši tema iškilo visiems tyrimo dalyviams.

„Ankstyva didelio nesaugumo patirtis“. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių dalinosi nesaugumo patirtimi vaikystėje. Pora tyrimo dalyvių teigė, kad tėvo priklausomybė nuo alkoholio ir finansinis nepriteklius sukėlė nesaugumo jausmą: „*vaikystėje visą laiką tų pinigų trūko. <...> mama neturėjo paramos, nes tėtis buvo alkoholikas ir pragerdavo dažnai savo algą. <...> Niekada neturėjau finansinio užnugario, stabilumo <...> finansisis galbūt visada nepriteklius buvo, įvarė tokią pastovią įtampą dėl finansų, kad... Jeigu neturėsi, pats neužsidirbsi, tai ir nebus*“. Daugiau nei pusė dalinosi, kad augo nesaugioje aplinkoje: „*klausydavais balso tono ir ar ar saugu išeiti į virtuvę ar ne – jeigu eisi, gal prisikabins*“. Viena tyrimo dalyvė įvardino, kad saugumo nebuvimas buvo bazinė emocija vaikystėje: „*tas saugumo nebuvimas buvo ta tokia m... normali bazinė emocija, kurioje mes*

gyvenome“; ir visa energija buvo nukreipta į galimų grėsmių išaiškinimą: „*Nes kai tu nesaugume, tai tavo fokusas visada yra į tai, kaip gauti tą saugumą, ane. Arba kaip išsiaiškinti galimas grėsmes.*“ Ankstyva didelio nesaugumo patirtis iš artimos aplinkos, kuri įprastai turėtų rūpintis ir saugoti, paliko ilgai besitęsiantį vidinį nesaugumą.

„**Nesaugumo raiška**“. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių pasidalino, kaip jų patyrimu nesaugumas reiškiasi gyvenime. Dviem tyrimo dalyviams nesaugumas susijęs su išoriniais faktoriais, tokiais kaip finansiniu nestabilumu, kitų galimu atstūmimu. O trys tyrimo dalyviai įvardino, kad nesaugumas susijęs su vidiniais išgyvenimais, tokiais kaip nerimu ir nežinia, būti neužtikrintam, kylančios negatyvios mintys, nepasitikėjimas savimi. Daugiau nei pusė asmenų akcentavo, kad nesaugumas tęsiasi iki šiol. Du tyrimo dalyviai įvardino jiems svarbią nesaugumo pasėkmę – nesaugumas atima kūrybiškumą.

„**Savisaugos mechanizmai**“. Daugiau nei pusę tyrimo dalyvių išsakė nevalingas reakcijas, kurias supranta kaip savisaugos mechanizmus. Dvi tyrimo dalyvės dalinosi, kad išoriškai atrodo kitaip nei jaučiasi viduje, pavyzdžiui, „*kad aš savim labai pasitikiu, nors nežinau iš tikrųjų, kiek stipriai tai yra tiesa*“ arba „*kiti sako kad net gi šaltai reaguoji, ar neturiu emocijų <...> Galbūt dėl to mano jautrumo ir yra toksai kiautas iš pradžių išorinis.*“. Kitos dvi tyrimo dalyvės dalinosi kraštutinėmis reakcijomis į galimą grėsmę – „*agresyvumas iššaukiamas, bet ne tai kad tas agresyvumas pulti, bet labiau kad ginimosi prasme. Kad tiesiog išsigąstų ir manęs nepultų*“ ir „*yra užsitvirtinusi reakcija, gynybinė pozicija yra tokia – sustingti*“. Atrodo, ypatingai svarbu apginti save nuo aplinkos galimų grėsmių.

„**Santykiai ir saugumas**“. Pusė tyrimo dalyvių dalinosi, kad santykyje su autoritetu jaučiasi saugiai – jiems tai reikšminga ir svarbu. Kaip viena tyrimo dalyvė dalinosi: „*Reiškia artumą, pasitikėjimą žmogumi. Saugumo jausmą. Žinau, kad ir kas gyvenime atsitiktų, žinau, kad tas vis tiek žmogus yra šalia*“. Viena tyrimo dalyvė teigė, kad santykiai buvo saugumo garantas: „*be santykio sunkiai išbūdavau. Man tai būdavo kaip saugumo garantas, toksai nesveikas, iškreiptas.*“. Vadinasi, santykiai ir vidinio saugumo jausmas yra susiję ir vienas kitą paveikia.

„**Saugumas susijęs su kūrybiškumu**“. Du tyrimo dalyviai akcentuoja, kad kūrybiškumas susijęs su saugumo jausmu. Kaip viena dalyvė teigė: „*kai tu esi saugus, tai tu gali užsiiminėti viskuo ko nori*“. Vienos tyrimo dalyvės ryškus prisiminimas iš vaikystės iliustruoja, kaip emocinis ir fizinis saugumas suteikia erdvės kūrybai ir atsiskleidimui: „*Mane iki septynių metų augino močiutė. Močiutės namuose (atsidūsta) kiemas didelis, žaidžiu, lakstau, saulė šviečia kieme. Gal keturiasdešimt arų teritorija ir pas močiutę viskas buvo užsodinta vaisiais, uogomis. Aš faktiškai nevalgydavau, o nuo krūmo prie krūmo nubėgdavau – tai agrastai, tai serbentai, tai braškės. (juokiasi) O visas kitas laikas tik tai sau, tik žaidimai, tik tai nu nežinau, kažkokia kūryba – labai šilti geri prisiminimai*“.

„Psichoterapijos pagalba atsirado vidinis saugumas“. Viena tyrimo dalyvė dalinosi, kad psichoterapijos pagalba nebeliko poreikio saugumą garantuoti išorinėmis priemonėmis, o ji pati sau garantavo saugumą: *„Tai po terapijos to poreikio nebeliko. Ta prasme, atsirado toksai saugumo jausmas iš savęs pačios, kad aš apti esu saugumo garantas. Savo saugumo prisiėmimas atsakomybės už savo saugumo“*

Galėjimo jausmo dilema iškilo visuose interviu. Galėjimas apima platų spektrą: subjektyviai suvokiama galimybė keistis ir už tai prisiimama atsakomybė, galėjimas veikti, galėjimas žinoti ir išmokti – būti kompetetingam, galėjimas prieiti ir naudotis materialiuoju pasauliu, galėjimas atstovėti savo ribas.

„Kintanti atsakomybė už pokyčius“. Kalbėdami apie trokštamus pokyčius santykiyje su autoritetu, didžioji dalis tyrimo dalyvių teigė, kad atsakomybė po lygiai priklauso tiek pačiam, tiek autoriteto figūrai. Keli abejojo dėl motyvacijos: *„Jeigu būčiau visiškai šimtu procentu įsitikinęs, tai taip ir daryčiau, bet matyt kažkas dar kirba“*. Tačiau dalindamiesi apie atsakomybę už asmeninius pokyčius, didžioji tyrimo dalyvių dalis pateikia prieštarinę atsakymą – vieną vertus teigia, kad viskas priklauso nuo jų pačių, o kitą vertus kalba apie išorinius veiksmus, kurių negali kontroliuoti. Pavyzdžiui: *„Priklauso tiek, kiek leis fizinės galimybės <...> Kadangi sveikata irgi yra mano, tai šimtaprocentinai“*; arba *„[pokyčiai priklauso] vien nuo manęs <...> tu gali planuoti į priekį daryti, bet likimas gali taip viską nušluoti“*. Atrodo, yra suvokiama absoliuti galia asmeniniams pokyčiams atlikti, kuri nėra realistiška.

„Sutrikęs galėjimas veikti“. Pusė tyrimo dalyvių teigia, kad jie patys save stabdo nuo galėjimo veikti. Kaip viena tyrimo dalyvė taikliai išsako vidines kliūtis: *„vienintėliai barjerai, kuriuos aš jaučiu, yra manyje. Nėra tai, kad išorė mane stabdo, kas nors mane gramzdina žemyn, kas nors mane neigiamai veikia“*. Kaip kitas tyrimo dalyvis pasidalino, jį labiausiai stabdo nepasitikėjimas savimi, o ne išoriniai veiksniai: *„Kad realiai tai praktiškai neegzistuoja jokių kliūčių išorėje, kurių negalėtų įveikti žmogus, aš. Praktiškai, viskas yra viduje ir tas pagrindinis stabdis, savęs nepasitikėjimas“*. Taip pat, pasidalino kylančia automatinė reakcija, giliai jaugusį įsitikinimą, kad nepavyks, o tai stabdo veikimą: *„pirma reakcija į kokią nors situaciją visada būna ateina neigiamai, kad negali, nepavyks. Ir tada jau ten vaizduotės klausimas, kokios ten priežastys“*. Nepaisant to, viena tyrimo dalyvė sutrikusį galėjimą veikti priskiria išoriniams veiksams: *„Galbūt jie [pasiekimai] būtų buvę man, jiegu nebūtų įvykę nežinau, tiek traumų“*.

„Kompetencijos akcentavimas“. Dauguma tyrimo dalyvių kalbėjo apie kompetenciją. Iš tiesų, daugiau nei pusei kompetencija, mokslas arba žinių turėjimas atrodo svarbus gyvenimo aspektas. Kompetencija glaudžiai susijusi su atliktų darbų rezultatu. Kaip išsireiškė viena dalyvė: *„Leidžia man jaustis laisviau, kompetencijos jausmą suteikia ir panaikiną tą tokią nervinę emociją <...> jie man suteikia pasitikėjimo ir suteikia man ramumo jausmo ir žinojimo, kad aš galiu, aš einu“*

pirmyn“. Taigi, kompetencija įgalina. Viena tyrimo dalyvė išsakė nuogastavimą, kad galbūt negalėtų turėti pakankamai kompetencijos: *„kažkaip nu kai palygini tuos dalykus man neatrodo, kad aš galėčiau turėti tiek kompetencijos“*. Taigi, kompetencija gali suteikti vidinės galios pajautimą.

„Materialinių gėrybių galia ir laisvė“. Daugumai dalyvių iškilo tema apie materialines gėrybes. Vieni mano, kad *„pinigai reiškia išgyvenimą“*, kitiems pinigai atneša laimę, tretiems *„pinigai yra laisvė“*, dar kitiems tai yra *„komfortas ir pasitenkinimas“*. Iš tiesų, pinigai susiję su tam tikru galėjimo jausmu – galėjimu sau leisti, galėjimu išgyventi.

„Galėjimas apsiginti“. Poreikis apsiginti išryškėjo pusėje tyrimo dalyvių interviu, it *„toksai jėgos atgavimas“*. Svarbus galėjimas pasakyti „ne“. Palaikomos asmeninės ribos: *„ribos yra svarbu, nes kai tu jas žinai, žinai ką daryti, kai jos yra peržengiamos. O kai tu jų neidentifikuoji, nežinai, kad jos yra, nu tai ten peržengia – tau blogai, tau visas kūnas, visa psichika tai sako, kad tau yra blogai, negerai, bet tu to nesupranti. Tai va. Žinai, kaip tokia fronto linija, kurią tu laikai“*. Dvi tyrimo dalyvės teigė, kad būna sunku būti užtikrintai savimi, ypatingai, kai reikia pastovėti už save: *„Kai kuriuose situacijose, aš tarsi labai pasitikintis savimi žmogus, aš galiu labai kai reikia, ypač pakovoti už kitus – ir drąsos, ir pasitikėjimo, ko tik reikia. Jeigu reikia dėl savęs pakovoti, tada kažkaip nesigauna nei pasitikėjimo, nei ko“*. Neišvystė galėjimo pakovoti už save: *„manyje tai neišvystė to, kad galiu už save pakovoti“*.

4 REZULTATŲ APTARIMAS

Praeituose tyrimuose, tiek trauminis patyrimas, tiek santykis su autoritetu buvo atskirai nagrinėjami konstruktai. Todėl šio tyrimo rezultatai nustebino keliais aspektais. Rastos sąsajos tarp amžiaus, autoritetų kiekio ir maištingo santykio su autoritetu, o nerimastingas santykis su autoritetu susijęs su trauminio patyrimo simptomais. Santykiai su autoritetų figūromis pasižymėjo ankstesniuose kokybiniuose tyrimuose neminėtoms temoms: „Idealizuojamo autoriteto“, „Lygiavertiškumo dilema santykių su autoritetu“ ir „Konfliktiškumo dilema“. Vidinis autoritetas susijęs su išoriniu autoritetu, tačiau savivertės problematika yra sudėtingesnė nei teigiama praeituose tyrimuose. Buvo išskirtos santykių su vidiniu autoritetu apibūdinančios temos „Savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis“, „Sunkių emocijų problematika“, kurios neminėtos kitur ir gali būti būdingos būtent asmenims, kurie patyrė traumą. Analizuojant traumą patyrusių asmenų patirtis iškilo temos, kuriose persidengia santykiai su išoriniu ir vidiniu autoritetu, atspindi subjektyviai patirtą kančią: „Tarp saugumo ir nesaugumo“, „Galėjimo jausmo dilema“. Taigi, rezultatai atskleidė naujų atradimų.

4.1 Santykio su autoritetų figūromis ypatumai patyrus traumą

Kitaip nei literatūroje (Grigutytė & Rukšaitė, 2016), buvo rastas teigiamas ryšys tarp maištingo santykio su autoritetu ir amžiaus. Reiškia, traumą patyrusiųjų imčiai būdingas specifiškumas – kuo vyresnis žmogus, tuo labiau išreikštas maištingas santykis su autoritetu. Žvelgiant į žmogaus raidos stadijas, paauglystei būdingas maištingumas suaugant turėtų mažėti. Traumavimas iš išorės liaujasi, gal net „užmirštas“ jo poveikis, bet psichologiniai traumos padariniai ir toliau trikdo vidinį gyvenimą (Kalsched, 2016). Todėl gali būti, kad maištingumą lemia padidėjęs dirglumas, būdingas potrauminio streso simptomas. Taip pat gali prisidėti neįsisąmonintas pyktis prieš autoritetą. Jeigu autoritetas buvo neapsaugantis, žeidžiantis, keliantis grėsmę (Herman, 2021), gali kilti noras pasipriešinti. Kuo vyresnis žmogus, tuo daugiau žinių ir patirties įgauna, tuo labiau atranda resursų pasipriešinti. Taigi, galima išvelgti amžiaus ir maištingo santykio su autoritetu ryšį atsižvelgiant į trauminį patyrimą.

Ar susijęs autoritetų kiekis su santykiu su autoritetu? Kuo daugiau autoritetų tyrimo dalyviai turėjo, tuo labiau buvo išreikštas konstruktyvus santykis. Tai sutampa su ankstesnių tyrimų rezultatais (Grigutytė & Rukšaitė, 2016). Maištingą/ priešišką santykį su autoritetu turintys asmenys turi statistiškai reikšmingai mažiau autoritetų nei asmenys, turintys konstruktyvų santykį su autoritetu. Tai papildė praeitų tyrimų rezultatus – pateikiama ne tik koreliacija, bet ir palyginimas tarp grupių. Konstruktyvų santykį su autoritetu turintys asmenys geriau prisitaikę ir lengviau mezga socialinius santykius. Tuo tarpu, maištingą/ priešišką santykį su autoritetu turintys asmenys turi komplikuo-

santykį, todėl atrodo supranta, kad autoritetų turėtų mažiau. Konstruktivus santykis skatina eiti į santykį ir megzti naujus ryšius, o maištingas santykis, panašu, kad skatina neinvestuoti ir neturėti daug ryšių su autoritetais. Kitą vertus,

Nerimastingas/ vengiantis santykis silpnai, bet reikšmingai susijęs su potrauminio streso vengimo, invazijos, padidinto dirglumo simptomais ir potrauminio streso bendru įverčiu. Reiškia, kuo labiau išreikšti potrauminio streso simptomai, tuo aukštesnis nerimastingo/ vengiančio santykio su autoritetu įvertis. Taigi, trauminio patyrimo padariniai susiję su nerimastingu santykiu su autoritetu. Trauminio patyrimo vienas iš simptomų įvardinamas kaip vengimas (Mažulytė et al., 2014). Gali būti, kad tai pasireiškia ne tik vengiant susidurti su trauminio patyrimo užuomenomis, o šis elgesio modelis persikelia į santykį su autoritetu. Tikėtina, kad susidūrimas su autoritetu primena bejėgystės jausmą, kurį patyrė trauminėje situacijoje – tiek trauminė situacija, tiek autoritetas turi didesnę galią nei pats žmogus. Todėl prasiveržia nerimas ir baimė, bejėgystė.

Santykio su autoritetų figūromis kategorijoje buvo išskirtos keturios temos: „*Idealizuojamas autoritetas*“, „*Lygiavertiškumo dilema santykiyje su autoritetu*“, „*Artimas – tolimas autoritetas*“, „*Konfliktiškumo dilema*“. Iš tiesų, ankstesniuose kokybiniuose tyrimuose apie santykį su autoritetu (Bieliauskienė ir Gudaitė, 2016; Petronytė – Kvedarauskienė, 2018) neįvardijama „Idealizuojamo autoriteto“, „Lygiavertiškumo dilema santykiyje su autoritetu“ ir „Konfliktiškumo dilema“. Galima kelti prielaidą, kad šiomis temomis apibūdinamas santykis su autoritetų figūromis būdingas trauminių patyrimų atvejais.

Idealizuotą autoritetą vaizdą pateikė visi tyrimo dalyviai, apibūdindami savo autoritetą. Buvo ypatingai akcentuojamos tos savybės, kurias tyrimo dalyviai norėtų matyti savyje. Visą gyvenimą išsaugome nežymią dalį poreikio suteikti ypatingą vertę ir galias žmonėms, nuo kurių esame emociškai priklausomi (McWilliams, 2014). Ankstyvosios fantazijos apie nuosavą visagalybę, kurios palaipsniui keičiamos fantazijomis apie globėjų galią, nepraranda aktualumo (McWilliams, 2014). Nors normalios raidos procese atsiranda tendencija atsisakyti idealizavimo, kai kurių žmonių elgesyje pastebimi ženklai, rodantys archajiškas ir pakankamai desperatiškas pastangas vidinį siaubą įveikti tikėjimu, kad kažkuri reikšminga figūra yra visagalė, visa žinanti ir globojanti (McWilliams, 2014). Vaikus gąsdina pirmi susidūrimai su aplinkos priešišku, ligomis, skriauda, mirtimi ir kitomis grėsmėmis, prieš kurias jaučiamės pažeidžiami (McWilliams, 2014). Psichologinės traumos tyrinėjimuose randama, kad trauminiai gyvenimo įvykiai yra tokie, kurių auka negali asimiliuoti į savojo „aš“ santykio su pasauliu „vidinę schemą“ (Horowitz, 1989). Panašu, kad idealizacija padeda išlaikyti pakilų autoriteto figūros vaizdą ir taip įveikti patirtos traumos siaubą.

Lygiavertiškumo dilema santykiyje su autoritetu tema išsakoma daugumoje interviu, nors užduoto tiesioginio klausimo apie lygiavertiškumą santykiyje nebuvo. Į autoritetų figūras žvelgiama kaip į aukščiau esančias, kurias bandoma pasiekti, bet dažniausiai nesėkmingai – sumenkinamas savo

paties vaizdas. Panaši tema iškilo Petronytės – Kvedarauskienės (2018) tyrime – *nelygių jėgų santykyje patyrimas, lygiaverčio santykio su autoritetu poreikis* (lūkestis), be to, Bieliauskienės ir Gudaitės (2016) tyrime – *bejėgiškumo jausmas ir nesipriešinimas autoritetui*. Siekiant tai apibendrinti buvo iškelta prielaida, kad pasyvi pozicija prieš autoritetą susijusi būtent su narcistiniais sunkumais: trapiu savo vertės jausmu, asmeninės galios stoka, polinkiu prisitaikyti ir nesaugumu, kuriais pasižymi mūsų tyrime dalyvavę žmonės (Petronytė – Kvedarauskienė, 2018). Šio tyrimo dalyviai nebuvo įvertinti dėl asmenybės sutrikimo, tačiau trauminiai patyrimai gali reikšmingai prisidėti prie asmenybės sutrikimo vystymosi (Herman, 2021). Šiuolaikinės psichodinaminės psichoterapijos teoriniai teiginiai pabrėžia, kad žmogui su pažeista saviverte svarbu jausti, jog vertės prasme tiek jis, tiek autoritetas yra lygūs. (Petronytė – Kvedarauskienė, 2018). Trauminiai įvykiai sunaikina pamatines aukos prielaidas apie pasaulio saugumą, apie pozityvią „aš“ vertę, apie prasmingą sukurtojo pasaulio tvarką (Horowitz, 1989). Šio tyrimo dalyviai pasižymėjo būtent lygiavimusi, siekimu būti tokiam, kaip autoritetui, tačiau tam sutrukdo savęs sumenkinimas ir tada autoritetas suvokiamas „lyg už sienos“ arba „vienu laipteliu aukščiau“.

Artimas – tolimas autoritetas iškilo visiems tyrimo dalyviams, tiesiogiai nepaklausus apie santykio pobūdį. Bieliauskienės ir Gudaitės (2016) tyrime iškilo panaši tema – *autoriteto pasiekiamumas*, akcentuojant artimus santykius su autoritetu. Dabartiniame tyrime buvo rasta, kad artimą santykį su autoritetu turi ne visi – tai labiau kontinuumas ir svyravimas jame. Tolimas autoritetas yra nepasiekiamas, savęs atskleisti prieš jį neišeina, o santykis būna vienpusiškas. Ir keli tyrimo dalyviai teigė, kad jiems to pakanka. Tuo tarpu, užmezgus artimą santykį su autoritetu (arba autoritetą išsirinkus iš artimų žmonių tarpo) tampa įmanoma atsiverti ir santykis būna pilnavertiškesnis. Nevienareikšmiškumas yra būdingas traumą patyrusiems asmenims. Traumą patyrusių asmenų psichikoje atsiranda tam tikras susidvejinimas (Gailienė, 2021; Herman, 2021). Archetipinė psichikos saviglobos sistema yra dvilypė, kuri viena vertus gali įgyti angelo, išgelbėtojo įvaizdį, o kitą vertus tapti gąsdinančiu demonu (Kalsched, 2016). Tokia vidinė dvilypė struktūra gali persikelti į santykį su autoritetu. Trauminiai įvykiai sunaikina įsitikinimą, kad auka santykyje su kitais gali būti savimi (Herman, 2021). Išorinis santykis su autoritetu gali būti auginantis ir pozityvus, arba griauantis ir naikinantis. Traumą patyręs žmogus dažnai svyruoja tarp izoliacijos ir nerimastingo kabinimosi į kitus žmonės (Herman, 2021). Menkesnis pasitikėjimas kitais gali kilti dėl noro save apsaugoti (Bell et al., 2019). Stengdamiesi išvengti dar kartą išgyventi traumos patyrimą, asmenys gana dažnai imasi sąmonės susiaurinimo technikų, pasitraukia iš santykių su kitais žmonėmis ir nuskurdina savo gyvenimą (Herman, 2021). Tad autoriteto stebėjimas iš šalies arba ėjimas į artimą santykį tampa dilema, kurią sprendžia traumą patyrę asmenys.

Konfliktiškumo dilema iškilo daugiau nei pusei tyrimo dalyvių. Šiai temai buvo suformuluotas specialus klausimas, siekiant išsiaiškinti, kaip traumą patyrę asmenys išreiškia savo

poreikius ir kitus aktualius klausimus konfliktuodami su autoritetu, kuris suvokiamas kaip turintis daugiau galios. Autoritetas apima jėgą ir įtakingumą, suvokiamą santykiyje (Dieckmann, 1977; Petronytė – Kvedaruskienė, 2018). *Priešinimosi autoritetui* tema buvo iškelta Bieliauskienės ir Gudaitės (2016) tyrime – vyrai labiau linkę save priskirti maištautojams, o moterys gali paklusti autoritetams, ne tik priešintis. Sąmoningas pasipriešinimas buvo siejamas su „sovietmečiu“ ir privalomais autoritetais (Bieliauskienė ir Gudaitė, 2016). Dabartinio tyrimo dalyvių vidutinis amžius nepatenka į sovietmečio laikotarpį ($M=34,55$; $SD=11,63$). Kitame tyrime *nelygių jėgų santykio* tema buvo siejama su nacistiniais sunkumais: trapiu savo vertės jausmu, asmeninės galios stoka, polinkiu prisitaikyti ir nesaugumu (Petronytė – Kvedaruskienė, 2018). Dabartiniame tyrime konfliktiškumo dilema atskleidžia traumą patyrusių asmenų dvilypumą siekiant pastovėti už save: viena vertus susigūžiami vengiant konflikto, o kitą vertus pereinama į puolimą. Konfliktai matomi kaip turintys neigiamas ir skaudžias pasėkmes – tai gali būti viena iš konflikto vengimo priežasčių. Tai atskleidžia svyravimą tarp kraštutinumų, prieštaravimo santykiyje ir sutrikusią pykčio moduliaciją. Tad svyravimai konflikte su autoritetu gali būti būdingi traumą patyrusiems asmenims.

4.2 Santykio su vidiniu autoritetu ypatumai patyrus traumą

Santykis su vidiniu autoritetu susijęs su išoriniu autoritetu. Tai patvirtina keltą prielaidą apie vidinio autoriteto formavimąsi remiantis santykiu su išoriniu autoritetu (Kohut, 2009; McWilliams, 2014). Nerimastingą/ vengiantį santykį su autoritetu turintys asmenys turi statistiškai reikšmingai žemesnį pasitikėjimą savimi nei asmenys, turintys konstruktyvų arba maištingą/ priešišką santykį su autoritetu. Tai patvirtina ir koreliacinė analizė – didesnis pasitikėjimas savimi susijęs tiek su labiau išreikštu konstruktyviu santykiu su išoriniu autoritetu, tiek su aukštesniu maištingo/ priešiško santykio su autoritetu lygmeniu. Pasitikėjimas savimi ir savęs vertinimas nepaneigia kito autoritetingumo, o atvirkščiai, skatina atpažinti ir pripažinti kito viršenybę ir kurti su juo asmenybę brandinantį ryšį (Gudaitė, 2013, 2016). Atrodo suprantama, kad konstruktyvus santykis autoriteto figūromis susijęs su didesniu pasitikėjimu savimi – tyrimai tai patvirtina. Tačiau rezultatai iškelia klausimą – kodėl maištingas/ priešiškas santykis su autoritetu susijęs su pasitikėjimu savimi, o nepasitikėjimas savimi – su nerimastingu/ vengiančiu? Tikėtina, kad tai yra traumų aukoms būdingas aspektas. Tai gali būti susiję su anksčiau aptarta „**Konfliktiškumo dilema**“ – dvilypumas siekiant pastovėti už save. Trauma turi ypatingą griaujamąją galią (Gailienė, 2021). Ir tyrimo dalyviai gali būti linkę momentiškausiai įveikti bejėgystės jausmą ir nukrypti į kitą kraštutinumą – neadekvačiai aukštą pasitikėjimą savimi. Todėl kartais pasitikėjimas savimi gali būti susijęs su maištavimu santykiyje. Kitą vertus, kuo aukštesnis nerimastingo/ vengiančio santykio su išoriniu autoritetu lygis, tuo mažesnis pasitikėjimas savimi. Kaip buvo minėta anksčiau, nerimastingas/ vengiantis santykis su autoritetu

silpnai, bet reikšmingai susijęs su potrauminio streso simptomais. Reiškia, nepasitikėjimas savimi susijęs su nerimastingu santykiu su autoritetu ir potrauminio streso simptomais. Tai patvirtina literatūroje vyraujančią nuostatą, kad trauminis patyrimas paveikia savivertę (Gailienė, 2021; Herman, 2021). Tačiau sudėtingiau nei buvo manyta. Pasitikėjimas savimi nėra vienareikšmiškai susijęs su santykiu su autoritetu. Todėl verta pasigilinti į kokybinio tyrimo duomenis.

Vidinio autoriteto patyrimą apibūdina temos: „*Pasitikėjimo savimi problematika*“, „*Savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis*“, „*Sunkių emocijų problematika*“, „*Asmeniniai resursai*“. Tyrimuose neminimos temos „*Savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis*“, „*Sunkių emocijų problematika*“, kurios gali būti būdingos būtent asmenims, kurie patyrė traumą.

„*Pasitikėjimo savimi problematika*“ iškilo didžiajai daliai tyrimo dalyvių. Panaši tema iškilo Petronytės – Kvedarauskienės (2018) tyrime – *nepasitikėjimas savimi*. Tyrime teigiama, kad narcizmo ir pasitikėjimo savimi sąsajos nevienareikšmės – demonstruojamas savęs aukštinimas ir kitų žeminimas yra kaip gynybinė strategija, reikalinga savo vertės palaikymui; o subjektyvus nepasitikėjimo savimi patyrimas, būdingas narcistinių sunkumų turinties žmonėms, gali būti susijęs su idealizuojamos figūros nesėkmingu internalizavimu. Autoriteto integracijos rezultatas gali būti pasitikėjimas arba nepilnavertiškumas (Grigutytė & Gudaitė, 2015). Būtent tėvai ankstyvoje vaikystėje yra galingiausios figūros, jie neišvengiamai patiriami kaip viršesni, įtakingesni ir daugiau išmanantys (Dieckmann, 1977; Vilkaitė, 2016). Ydingas santykis su pirmaisiais autoritetais gali būti traumuojantis veiksnys, todėl narcizmo problematikoje atsiskleidžiančios temos gali būti panašios į dabartinio tyrimo. Dabartiniame tyrime pasireiškė kintantis pasitikėjimas savimi, o nepasitikėjimas savimi siejamas su nesėkme, subjektyviu savęs vertinimu, galimu kitų įvertinimu – tai persidengia su kito tyrimo rezultatais (Petronytės – Kvedarauskienės, 2018). Mardi Horowitz (1989) teigė, kad trauminiai įvykiai sunaikina pamatines aukos prielaidas apie pozityvią „aš“ vertę. Todėl galima daryti prielaidą, kad trauminiai patyrimai iš esmės susiję su savivertės problematika.

„*Savivaizdis susijęs su kitais žmonėmis*“ tema buvo aktuali daugiau nei pusei tyrimo dalyvių. Panašių temų nebuvo aptikta kituose kokybiniuose tyrimuose apie santykį su autoritetu. Po traumos įvykių juos patyręs asmuo abejoja savimi ir kitais – atsiranda abejonė ir nepajėgumas išsaugoti atskirtą savo požiūrį, tuo pačiu išliekant susietu su kitais (Herman, 2021). Pozityvus savęs vaizdo atgavimas reikalauja ne tik atnaujinti autonomijos jausmo, išsaugant ryšį su kitais, bet ir vėl atgautos savigarbos (Herman, 2021). Savojo „aš“ jausmas iš jų atimtas, sugrąžinti jį įmanoma tik tokiais būdais, kokiais jis buvo sukurtas, santykyje su kitais (Horowitz, 1989). Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių rėmėsi kitais susidarydami nuomonę apie save, o pusę tyrimo dalyvių save apibūdina remdamiesi socialiniais santykiais. Kadangi trauma pažeidžia susietumą su kitais ir savimi, būtent per santykį su kitais bandoma susidaryti ir atnaujinti savęs vaizdą.

„*Sunkių emocijų problematika*“ tema pasireiškė visuose interviu – nors reikšmingos skirtingos emocijos (pyktis, baimė), akcentuojamas jų intensyvumas ir reguliacijos sunkumai. P. Russell (1990) teigė, kad dominuojantis neįveiktas jausmas po trauminio patyrimo gali būti siaubas, bejėgiškas pyktis ar tiesiog mirtino pavojaus sukulto adrenalino „antplūdis“. Patyręs traumą žmogus nuolat kankinamas baimės ir pykčio – šios emocijos kokybiškai kitokios nei paprasta baimė ir pyktis, jos peržengia paprastos emocinės patirties ribas, jos nustelbia įprastą gebėjimą jausti (Russell, 1990). Traumą patyrę asmenys nepajėgia moduluoti savo pykčio intensyvumo, jie dažnai svyruoja tarp nekontroliuojamo pykčio išraiškų ir agresyvios netolerancijos (Herman, 2021). Tad galima teigti, kad trauma sutrikdo sunkių emocijų raišką – kaip pastebėta šiame tyrime, intensyvūs baimės ir pykčio jausmai, kurios sunku kontroliuoti, tikėtina, kad yra trauminio įvykio padariniai. Taip pat, trauma pakerta tikėjimo sistemą, suteikiančią prasmę žmogiškajai patirčiai, kai į pagalbos šauksmą neatsiliepiama, pamatinio pasitikėjimo jausmas susvyruoja – tada asmenys jaučiasi visiškai apleisti, vieniši, išstumti iš rūpesčio bei apsaugos sistemos (Herman, 2021). Reiškia, traumą patyrusiems asmenims gali būti būdingas gilus egzistencinio vienišumo išgyvenimas, tai ir buvo pastebėta tyrime.

„*Asmeniniai resursai*“ tema aktuali daugiau nei pusei tyrimo dalyvių. Vidinis autoritetas – tai intrapsichinė struktūra, talpinanti savyje asmens galios, iniciatyvos, krypties, vertinimo, žinojimo ir kūrybos centrą (Petronytė - Kvedaruskienė, 2018). Jo tvirtumas priklauso nuo sąmoningumo savo vidinio gyvenimo atžvilgiu ir nuo ryšio su savo prigimtinėmis duotybėmis (Gudaitė, 2016). Todėl svarbu atkreipti dėmesį į asmeninius resursus, į kuriuos remiasi asmuo – vertybes ir savirealizaciją, kuri pasireiškia kūryba. Vidinis autoritetas remiasi vertybiniu pamatu, kuris veda „*it navigacija*“. Kitame tyrime taip pat iškilo tema *asmeninių vertybių reikšmė* (Petronytės – Kvedaruskienės, 2018). Reiškia, tai aktuali tema nagrinėjant vidinį autoritetą. Pusė tyrimo dalyvių dalinosi, kad jiems svarbi savirealizacija – tai atskleidžia gebėjimą pasinaudoti vidiniais resursais ir save išreikšti. Savirealizaciją siejo su vidine energija, motyvacija, kūrybiškumu. Kiti tyrimo dalyviai dalinosi siekiu išgyventi. Taigi, asmeniniai resursai, į kuriuos galima atsiremti yra siekiamybė, prie kurios ne visiems pavyksta prieiti.

4.3 Trauminių patyrimų subjektyvi kančia

Tyrimo dalyvavo asmenys, kurie patyrė trauminę patirtį ir dėl to išgyvena kančią. Tyrimo dalyviai dažniau patyrė netarpasmeninę nei su santykiu susijusią traumą. Tyrimuose teigiama, kad būtent su santykiu susijusi trauma palieka žymiai ryškesnes pasekmes. Pavyzdžiui, po sunkių nelaimingų eismo įvykių vidutiniška potrauminio streso sutrikimo tikimybė yra nuo 5 iki 10 proc., o po išprievartavimo gali siekti iki 50 – 80 proc. (Gailienė, 2021). Todėl remtis vien kiekybiškai patirtų traumų pobūdžiu neužtenka – reikia atsižvelgti į tai, kaip žmogus kenčia. Būnant trauminėje

situacijoje, įvyksta svarbūs pakitimai psichikoje. Atsidūrusios kraštutinėse bejėgiškumo bei siaubo situacijose, traumų aukos priverstos į šią katastrofą reaguoti (Herman, 2021). Todėl svarbu pasigilinti, kokios temos iškyla apie trauminę patirtį. Iš kilo trys temos: „**Trauminio patyrimo poveikis**“, „**Tarp saugumo ir nesaugumo**“, „**Galėjimo jausmo dilema**“.

Trauminio patyrimo poveikis buvo pastebimas visuose atvejuose. Tyrimo dalyviai kenčia dėl sunkių patirčių, neišsina su jomis paprastai susigyventi: „[traumos] kaip palydovai, kurie karts nuo karto kyšteli tau koją. Tai neišnyks visiškai, nesigaus uždaryt jų į spintą ir ate. Jie visada lieka“. Trauminiai įvykiai dažniausiai yra netikėti, ypač sunkūs ir sukrečiantys (Gailienė, 2021). Todėl gali būti, kad tai stipriai paveikia ir tampa nuolatine našta. Kitą vertus, visi tyrimo dalyviai dalinosi, kaip „dirba“ su traumomis – lankosi pas psichologą, psichoterapeutą. Stengiamasi įprasminti trauminę patirtį – daugiau nei pusė tyrimo dalyvių įvardino, ką įžvelgia teigiamo („traumos duoda asmenybės gylį“, „lengviau suprasti, priimti“, „nepriteklius užgrūdino“, „išmokė savarankiškumo“). Taigi, visiems tyrimo dalyviams buvo aktualu kažkaip susigyventi su traumiiniu patyrimu.

Tarp saugumo ir nesaugumo tema iš kilo visiems tyrimo dalyviams, nors specialaus klausimo tam nebuvo suformuluota. Ši tema nebuvo aptikta santykio su autoritetu tyrimuose. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių dalinosi reikšmingo nesaugumo patirtimi vaikystėje („klausydavais balso tono ir ar ar saugu išeiti į virtuvę ar ne – jeigu eisi, gal prisikabins“). Artima aplinka, kuri turėtų rūpintis ir saugoti, sukėlė didelio nesaugumo pojūtį. Autoritetas patiriamas kaip neapsaugojęs, nesuteikęs pagalbos ar net pats veikęs griaunančiai (Wirtz, 2014). Santykiai su artimais asmenimis vaikystėje ir paauglystėje turi lemiamą įtaką vidinio autoriteto formavimuisi (Kohut, 2009). Nesaugumas pasireiškia ir dabartiniame gyvenime – nerimas ir baimė, neužtikrintumas, atima kūrybiškumą. O saugumas „suteikia laisvę užsiimti, kuo nori“. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių įvardino savisaugos mechanizmus, kuriuos nesąmoningai naudoja, pavyzdžiui: agresyvumas kaip gynyba, išorinis emocinis šaltumas, sustingimas. Saugumas santykiuose yra be galo svarbus: santykis buvo saugumo garantas, tačiau psichoterapijos pagalba atsirado vidinis saugumas. Traumuojančio įvykio siaubas suintensyvina poreikį ieškoti saugumą teikiančio prisirišimo: traumuotas žmogus dažnai svyruoja tarp izoliacijos ir nerimastingo kabinimosi į kitus žmonės (Herman, 2021). Sugrąžinti saugumą įmanoma tik tokiais būdais, kokiais jis buvo sukurtas – santykiyje su kitais (Horowitz, 1989). Atrodo, trauminis patyrimas išmuša įvairaus spektro saugumą, lieka tik bazinis nesaugumas ir asmens pastangos jį kompensuoti.

Galėjimo jausmo dilema iš kilo visuose interviu. Galėjimo sutrikdymas pasireiškė įvairiose sferose: kintanti atsakomybė už pokyčius, sutrikęs galėjimas veikti, kompetencijos akcentavimas, materialinėse gerybėse, apsigynime (ribų palaikyme). Dauguma tyrimo dalyvių kalbėjo apie kompetenciją – svarbus žinojimas ir įrodymas, kad moku, kad žinau, vadinasi – galiu. Dauguma tyrimo dalyvių kalbėjo apie pinigus – tai naujas, tyrimuose neaptiktas galėjimo aspektas. Pinigai

simbolizuoja laisvę ir galią – galėjimu sau leisti, galėjimu mėgautis gėrybėmis, galėjimu išgyventi. Atrodo, sutrikęs galėjimas veikti yra ambivalentiškas – vieną vertus, asmenys įvardina save kaip didžiausią kliūtį, kitą vertus, vidinis „*stabdis*“ (gilus įsitikinimas, kad negaliu, kad nepavyks) yra labai galingas ir lemiamas. Herman (2021) teigė, kad psichologinė trauma yra bejėgių negalavimas, kadangi traumos akimirka už auką galingesnė jėga įveikia ir paverčia pasijusti bejėge. Trauminiai įvykiai gniuždo iniciatyvą ir užgniaužia individo kompetenciją – nesvarbu, kokia drąsi ir išradinga buvo auka, jos veiksmų nepakako tam, kad nuvytų šalin nelaimę (Herman, 2021). Taigi, sutrikęs galėjimo jausmas yra pastebimas pačių traumą patyrusių asmenų, stengiamasi išvengti bejėgiškumo jausmo stengiantis jį kompensuoti – remiamasi į kompetenciją, materialiąsias gėrybes.

4.4 Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų galimybės

Tyrimo dalyviai buvo renkami patogiają atranka. Tai gali turėti įtakos rezultatams, nes tyrime dalyvavo asmenys, kuriuos pasiekė kvietimas į tyrimą. Todėl tyrimo rezultatų negalima apibendrinti visai populiacijai. Pasiekus didesnę dalyvių imtį, būtų galima taikyti parametrinius statistinius kriterijus – tada tyrimo rezultatus galima būtų labiau apibendrinti platesnei populiacijai. Dėl pačios dalyvių imties specifiškumo tyrimas galėjo nepasiekti tų asmenų, kurie labai intensyviai išgyvena dėl trauminio patyrimo. Kitą vertus, būnant ūmioje būsenoje, galima būti nepajėgiam racionaliai atsakyti į klausimus. Be to, tyrimo klausimai (anketoje) galėjo sukelti prisiminimus apie trauminių patyrimą ir paskatinti vengimo elgseną – nepabaigti atsakyti į klausimus. Todėl dalis potencialių tyrimo dalyvių galėjo atkristi. Taigi, tyrimo dalyvių atranka, imties ir temos specifiškumas reikšmingai prisideda prie tyrimo ribotumų.

Tyrimo rezultatai iškėlė klausimų, kuriuos galima būtų atskleisti ateities tyrinėjimuose. Dalyviai turėjo skirtingą trauminių patirčių. Tai leidžia kelti prielaidą, kad būtų prasminga gilintis į tai, kaip būtent tarpasmeninė trauma ir santykis su autoritetu yra susiję. Gali būti atveju, kai autoritetas tampa trauminės patirties sukėlėju. Būtų prasminga pasigilinti, kokie tada pasireiškia ypatumai santykiyje su autoritetu, kadangi tokio pobūdžio trauma palieka gilesnes žymias santykių su kitais ir su savimi plotmėje. Taip pat būtų prasminga atsižvelgti, kada atsitiko trauminis įvykis. Tai suteiktų žinių apie paveiktas vystymosi raidos stadijas ir galbūt leistų aptikti tikslesnę traumos poveikį. Kitas svarbus yra tai, kaip tyrimo dalyviai tvarkėsi su trauminiu patyrimu. Iš dabartinio tyrimo rezultatų kyla prielaida, kad traumą patyrę ir psichoterapiją lankę asmenys yra įveikę traumos sukeltas pasekmes. Būtų įdomu ir prasminga ateities tyrimuose pasigilinti, kas patyrus traumą būdinga vidiniams ir išoriniams santykiams su autoritetu prieš ir po psichoterapijos.

IŠVADOS

1. Tyrime rezultatai parodė, kad yra ryšys tarp trauminio patyrimo ir santykio su autoritetu:
 - a. Kuo labiau išreikšti trauminės patirties simptomais, tuo labiau išreikštas nerimastingas/ vengiantis santykis su autoritetu.
 - b. Nerimastingo/ vengiančio santykio su autoritetu atvejais yra žemesnis pasitikėjimas savimi negu konstruktyvaus arba maištingo/ priešiško santykio su autoritetu atvejais.
2. Traumą patyrusių asmenų santykiyje su autoritetu išryškėjo prieštaros: idealizavimas ir lygiavertiškumas, artumas ir tolumai, konfliktiškumas ir konflikto vengimas.
3. Traumą patyrusių asmenų santykis su vidiniu autoritetu ypatumui būdinga: nepasitikėjimas savimi, nepakankama emocijų kontrolė, savęs suvokimo priklausomybė nuo kitų žmonių.
4. Trauma patyrusių asmenų refleksijose išryškėjo subjektyvi kančia, kuri reiškiasi per nepakankamą savęs galėjimo jausmą, saugumo stoką.
5. Tyrimo rezultatai parodė, kad asmeninių resursų refleksijos siejamos su vertybėmis ir kūrybinių poreikių paieškomis.

LITERATŪRA

- Bell, V., Robinson, B., Katona, C., Fett, A. K., & Shergill, S. (2019). When trust is lost: The impact of interpersonal trauma on social interactions. *Psychological Medicine*, 49(6), 1041–1046. <https://doi.org/10.1017/S0033291718001800>
- Bieliauskienė, I. ir Gudaitė, G. (2016). Lyties veiksnys asmens santykių su autoritetais: kokybinė subjektyvaus patyrimo analizė. *Psichologija*, 53, 101–113.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brewin Ch. R. (2003). *Posttraumatic Stress Disorder: Malady or Myth?* New Haven & London: Yale University Press.
- Chen, R., Peng, K., Liu, J., Wilson, A., Wang, Y., Wilkinon, M. R., ... Lu, J. (2020). Interpersonal Trauma and Risk of Depression Among Adolescents: The Mediating and Moderating Effect of Interpersonal Relationship and Physical Exercise. *Frontiers in Psychiatry*, 11(April), 1–8. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.00194>
- D'Andrea, W., Ford, J., Stolbach, B., Spinazzola, J., & van der Kolk, B. A. (2012). Understanding Interpersonal Trauma in Children: Why We Need a Developmentally Appropriate Trauma Diagnosis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(2), 187–200. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2012.01154.x>
- Dieckmann, H. (1977). Some Aspects of the Development of Authority. *Journal of Analytical Psychology*, 22(3), 230–242. <https://doi.org/10.1111/j.1465-5922.1977.00230.x>
- Fischer, S., Dölitzsch, C., Schmeck, K., Fegert, J. M., & Schmid, M. (2016). Interpersonal trauma and associated psychopathology in girls and boys living in residential care. *Children and Youth Services Review*, 67, 203–211. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.06.013>
- Freud, S. (1999). *Anapus malonumo principo*. Vilnius: Vyturys.
- Gailienė, D. (2021). *Ką jie mums padarė. Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba.
- Godbout, N., Bakhos, G., Dussault, É., & Hébert, M. (2020). Childhood Interpersonal Trauma and Sexual Satisfaction in Patients Seeing Sex Therapy: Examining Mindfulness and Psychological Distress as Mediators. *Journal of Sex and Marital Therapy*, Vol. 46, pp. 43–56. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2019.1626309>
- Grigutytė, N., & Gudaitė, G. (2015). Construction and Development of the Questionnaire Assessing the Relation with Authority. *14th European Congress of Psychology*. Milan.
- Grigutytė, N., & Rukšaitė, G. (2016). Lithuanian Historical Heritage: Relation with Authority and Psychological Well-being. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences. 2nd International Conference on Health and Health Psychology*, 274–284. Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2016.07.02.27>
- Gudaitė, G. (2007). *Klinikinis psichologinis vertinimas: užduotys ir taikymo principai. Vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus Universitetas.
- Gudaitė, G. (2008). *Santykis ir pokytis. Tarpasmeninių ryšių gelminės prielaidos ir psichoterapija*. Kolektyvinė monografija. Vilniaus universitetas: Vilniaus universiteto leidykla.
- Gudaitė, G. (2013). The Dynamic of Authority Images in the Context of Consequences of Collective Trauma. In E. Kiehl (Ed.), *Copenhagen 2013: 100 Years on: Origins, Innovations and Controversies: Proceedings of the 19th Congress of the International Association for Analytical Psychology* (pp. 340–349). Daimon Verlag.

- Gudaitė, G. (2016). *Santykis su autoritetu ir asmeninės galios pajauta*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Herman, J. L. (2021). *Trauma ir išgyjimas. Prievartos pasekmės - nuo buitinio smurto iki politinio teroro*. Vilnius: VAGA. ISBN 978-5-415-02629-6
- Horowitz, M. (1986). *Stress Response Syndromes*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Kalsched, D. (2016). *Vidinis traumos pasaulis. Archetipinė žmogaus dvasios gynyba*. Vilnius: VAGA.
- Kazlauskas, E. (2017). Psichologo susitikimas su kliento traumine patirtimi. Trauminių ir stresinių sutrikimų diagnostika. 8-oji kasmetinė Vilniaus traumų psichologijos konferencija. Vilnius, Vilniaus universitetas. Paimta iš: <https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/PTC/Kazlauskas.VTPK.2017.pdf>
- Kazlauskas, E., Gailienė, D., Domanskaite-Gota, V., & Trofimova, J. (2006). Psychometric Properties of the Lithuanian Version of the Impact of Event Scale-Revised (IES-R). *Psichologija*, 33(December 2014), 22–30.
- Kohut, H. (2009). *The Restoration of the Self*. (1977). Chicago: University of Chicago Press.
- Lieberman, M. D. (2000). Intuition: A social cognitive neuroscience approach. *Psychological Bulletin*, 126(1), 109–136. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.1.109>
- Mažulytė, E., Skerytė-Kazlauskienė, M., Eimontas, J., Gailienė, D., Grigutytė, N., & Kazlauskas, E. (2014). Trauma Experience, Psychological Resilience and Dispositional Optimis: Three Adult Generations in Lithuania. *Psichologija*, 49, 20–33. <https://doi.org/10.15388/psichol.2014.49.3696>
- McWilliams, N. (2014). *Psichoanalitinė diagnostika. Asmenybės struktūros samprata klinikiname procese*. Vilnius: Vaistų žinios.
- Pasaulinė sveikatos organizacija (1992). *TLK-10 psichikos ir elgesio sutrikimai: klinika ir diagnostika*. Vilnius: Lietuvos psichiatrų asociacija, 1997
- Petronytė - Kvedarauskiene, D. (2018). *Santykio su autoritetu plėtotė ir narcizmo problema psichoterapijoje*. Vilniaus universitetas.
- Russell, P. (1990). Trauma, Repetition and Affect. *Psychiatry Grand Rounds, Cambridge Hospital*. Cambridge, MA.
- Terr L. (1991). Childhood traumas - an outline and overview. *American Journal of Psychiatry*. Vol. 148, pp. 10-20.
- Van der Hart, O., Brown P., & van der Kolk B. A. (1989). Pierre Janet's Treatment of Post-traumatic Stress. *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 2, No. 4., pp 1-11. DOI: 10.1007/978-1-4899-1034-9_12
- Van der Kolk, B. (2020). *Kūnas mena viską. Kaip išgydyti kūno, proto ir sielos traumas*. Vilnius: Liūtai, ne avys.
- Vilkaitė, R. (2016). Santykio su autoritetu ir auklėjimo stilių sąsajos. *Jaunųjų Mokslininkų Psichologų Darbai*, (5), 1–6. <https://doi.org/10.15388/JMPD.2016.5.7>
- Wittchen, H.U., Jacobi F., Rehm J., Gustavsson A., Svensson M., Jönsson B., Olesen J., Allgulander C, Alonso J, Faravelli C, Fratiglioni L, Jennum P, Lieb R, Maercker A, van Os J, Preisig M, Salvador-Carulla L, Simon R, Steinhausen HC. The size and burden of mental disorders and other disorders of the brain in Europe 2010. *European Neuropsychopharmacol*. 2011 Sep;21(9):655-79. doi: 10.1016/j.euroneuro.2011.07.018. PMID: 21896369.

PRIEDAI

1 priedas. Prašymas leisti atlikti tyrimą VŠĮ Antakalnio poliklinikoje.

Elektroninio dokumento nuorašas

VILNIAUS UNIVERSITETO FILOSOFIJOS FAKULTETAS

VŠĮ Antakalnio poliklinikos
Direktoriui E. Navickui

2021-11-04

Nr. 250000-S/

DĖL PSICHOLOGINIŲ TYRIMŲ ATLIKIMO

Prašom leisti atlikti psichologinius tyrimus Jūsų vadovaujamoje įstaigoje Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Klinikinės psichologijos studijų programos 2 kurso studentei LINAI ŽALNIERIENEI, rašančiai magistrinį darbą „Santykis su autoritetu ir trauminis patyrimas“. Darbo vadovė prof. G. Gudaitė.

Respondentų anonimiškumas ir gautos informacijos slaptumas bus išsaugotas.

Studijų prodekanė

dr. Jolanta Aleknevičienė

Darbo vadovė

Prof. G. Gudaitė

Danguolė Žiūraitienė, tel. (8 5) 266 7605, el. p. danguole.ziuraitiene@fsf.vu.lt

Viešoji įstaiga
Universiteto g. 3
01513 Vilnius

Duomenys kaupiami ir saugomi
Juridinių asmenų registre
Kodas 211950810

Fakulteto duomenys:
Universiteto g. 9, 01131 Vilnius
Tel. (8 5) 266 7600, el. p. fsf@fsf.vu.lt
www.fsf.vu.lt

DETALŪS METADUOMENYS	
Dokumento sudarytojas (-ai)	Vilniaus Universitetas 211950810, Universiteto g. 3, 01513 Vilnius
Dokumento pavadinimas (antraštė)	DĖL PSICHOLOGINIŲ TYRIMŲ ATLIKIMO
Dokumento registracijos data ir numeris	2021-11-08 Nr. (1.5 E) 250000-S-295
Dokumento gavimo data ir dokumento gavimo registracijos numeris	–
Dokumento specifikacijos identifikavimo žymuo	ADOC-V1.0
Parašo paskirtis	Pasirašymas
Parašą sukūrusio asmens vardas, pavardė ir pareigos	Jolanta Aleknevičienė, Prodekanė, Filosofijos fakulteto dekanatas
Sertifikatas išduotas	JOLANTA,ALEKNEVIČIENĖ LT
Parašo sukūrimo data ir laikas	2021-11-08 13:01:36 (GMT+02:00)
Parašo formatas	XAdES-EPES
Laiko žymoje nurodytas laikas	–
Informacija apie sertifikavimo paslaugų teikėją	EID-SK 2016, AS Sertifitseeerimiskeskus EE
Sertifikato galiojimo laikas	2020-07-11 18:53:57 – 2025-07-10 23:59:59
Informacija apie būdus, naudotus metaduomenų vientisumui užtikrinti	"Registravimas" paskirties metaduomenų vientisumas užtikrintas naudojant "RCSC IssuingCA, VI Registru centras - i.k. 124110246 LT" išduotą sertifikatą "Dokumentų valdymo sistema Avilys, Vilniaus universitetas, į.k. 211950810 LT", sertifikatas galioja nuo 2018-12-27 14:18:54 iki 2021-12-26 14:18:54
Pagrindinio dokumento priedų skaičius	–
Pagrindinio dokumento pridedamų dokumentų skaičius	–
Priedamo dokumento sudarytojas (-ai)	–
Priedamo dokumento pavadinimas (antraštė)	–
Priedamo dokumento registracijos data ir numeris	–
Programinės įrangos, kuria naudojantis sudarytas elektroninis dokumentas, pavadinimas	Dokumentų valdymo sistema Avilys, versija 3.5.52
Informacija apie elektroninio dokumento ir elektroninio (-ių) parašo (-ų) tikrinimą (tikrinimo data)	Atitinka specifikacijos keliamus reikalavimus. Visi dokumente esantys elektroniniai parašai galioja (2021-11-08 14:10:15)
Paieškos nuoroda	–
Papildomi metaduomenys	Nuorašą suformavo 2021-11-08 14:10:15 Dokumentų valdymo sistema Avilys

2 priedas. Kvietimo dalyvauti tyrime pavyzdys – skelbimas ir vizitinė.

Gerb. Psichiatrai ir Psichologai,

Esu VU Klinikinės psichologijos studentė, šiame skyriuje atlieku praktiką. Moksliniam darbui ieškau tyrimo dalyvių, kurie būtų patyrę trauminį įvyki (tikų PTSD apibūdinimas, bet gali būti nedidžiaguota).

Todėl prašau Jūsų pagalbos - gal galėtumėte pasidalinti su atitinkamais pacientais mano kontaktine informacija ir paskatinti juos sudalyvauti įdomiame tyrime?

Ačiū už pagalbą.

Pagarbiai
Lina Žalnierienė

LINA ŽALNIERIENĖ

Klinikinės psichologijos magistro studentė

El.paštas: lina.navickaite@fsf.stud.vu.lt

3 priedas. Informuoto sutikimo pavyzdys.

INFORMUOTAS SUTIKIMAS

Sutinku dalyvauti Vilniaus Universiteto Klinikinės psichologijos magistrantės Linos Žalnierienės moksliniame tyrime „Santykio su autoritetu ypatumai ir trauminis patyrimas“, darbo vadovė prof. G. Gudaitė.

Esu informuotas (-a), kad bus atliekamas pusiau struktūruotas interviu. Sutinku, kad bus daromas garso įrašas, kuris vėliau bus transkribuojamas, užtikrinant konfidencialų medžiagos saugojimą ir sunaikinimą atitinkamu laiku. Neprieštarauju, kad tyrimo rezultatai bus panaudoti tik tyrimo tikslais, nenurodant asmenį identifikuojančių duomenų (pvz.: vardo, pavardės). Man yra priimtina, kad turėsiu galimybę susipažinti tik su apibendrintais rezultatais.

Taip pat esu informuotas (-a) apie psichologinės pagalbos galimybes iškilus poreikiui.

(Vardas, pavardė)

(Data)

(Parašas)

4 priedas. Pirminio kodavimo pavyzdys.

Interviu fragmento transkribuoto teksto segmentai ir pradiniai kodai.

T – tyrėja; **B** – tyrimo dalyvė, Barbora.

<p>T. <i>Kaip apibūdintumėt save kaip žmogų?</i></p> <p>B. Nežinau, aš save apibūdinčiau kaip agresyvią. Nors kiek aš sakau, kad aš pikta ir bijo manęs, man kiti sako, kad tokia nesu, mane tada dar labiau nervina. Nes negi man dabar pradėt muštis, kad įrodyt, kad aš esu iš prigimties tokia? Mėgstanti agresiją?</p> <p>T. <i>O ką reiškia ta agresija?</i></p> <p>B. Nežinau. Man galbūt kai nesutinka su mano nuomone. Su... Nes būna žmonės jeigu aš žinau, kad aš esu teisi, ir man sako, kad aš esu neteisi arba kažką negerai padarau, nors aš žinau, kad tai nėra tiesa, tai tada jau tikrai labai agresyvi būnu. Dėl kitų dalykų nelabai. Ir šiaip man būna labai sunku atsiprašyti žmonių, kai jau žinau kad esu neteisi. Man nes kažkaip tas atsiprašau sudėtingas žodis. Nes man tai neprisimenu, kad kažkada kažkas būtų atsiprašęs. Kad ir konfliktas su mama ar panašiai arba su patėviu – visados aš turėdavau atsiprašinėti, manęs niekad gyvenime neatsiprašė. Bet... kažkaip stengiuosi vis tiek. Jau dabar sakyčiau paėjau kelis žingsnius į priekį nes jau tikrai žinau kad tikrai jau neteisi tikrai ten toj, tai bent jau tą pirmą žingsnį atgal žengiu, kad susitaikyti ir panašiai. Ko kad anksčiau tai tiesiog pradėdavau nebendrauti ir tiesiog užblokuot kokį žmogų ar numerį ir viskas, ištrinti iš gyvenimo. Ir man nei šilta, nei šalta. Dabar kažkaip ne... supratau, kad ne nepabėgsi visą gyvenimą.</p> <p>T. <i>O nuo ko norėjosi bėgti?</i></p> <p>Nu, kaip čia dabar pasakyt. (atsidūsta) Nuo žmonių, kurie man sukelia agresiją. Taip sakant aš žinau, kad esu agresyvi, bet aš tokia nenoriu būti, aš nenoriu būti</p>	<p>Save laiko agresyvia</p> <p>Kiti turėtų jos bijoti ir kai kiti nesutinka, tai kelia erzulį</p> <p>Norėtų įrodyti, kad mėgsta agresiją</p> <p>Agresija kyta, kai kiti nesutinka su jos tiesa</p> <p>Sunku atsiprašyti, kai būna neteisi</p> <p>Atsiprašau – sudėtingas žodis</p> <p>Kiti niekada neatsiprašydavo</p> <p>Kiti versdavo ją atsiprašyti</p> <p>Kiti niekada neatsiprašydavo</p> <p>Dabar kartais inicijuoja susitaikymą, kai būna neteisi</p> <p>Anksčiau nustodavo bendrauti</p> <p>Suprato, kad nepabėgs visą gyvenimą nuo kitų</p> <p>Norėjosi bėgti nuo žmonių, kurie sukelia agresiją</p> <p>Nenori būti pikta</p>
--	--

<p>pikta. Ir jeigu yra žmogus, kuris man sukelia agresiją, tai reiškiasi jame yra problema. (juokiasi) Ne nu net nemoku paaiškinti, nes čia toks tas mąstymas gana kvailas, bet jeigu žmogus, jis yra ... toksai, kuris man sukelia pyktį, tai ta problema, ne tai kad aš save taisyt, bet tiesiog tą žmogų panaikinti iš gyvenimo. Nes su tėvais man tai pasiteisino. Aš juos taip sakant atitolinau nuo savęs ir viskas, ir daug man ramiau gyvent. (pauzė) Bet sakau, kad jeigu visus taip nurašysi, tai tada nieko nebeliks. Arba liks labai nedaug. Nežinau, čia gal biškį nuo temos nukrypom ar kaip (juokiasi).</p> <p>T. <i>Viskas gerai, atrodo, tokioj dilemoj esat.</i></p> <p>B. Jo, bet čia kaip sakant, visi. Žmonės turi savo problemų.</p> <p>T. <i>Dar minėjot, kad sukeliat kitiems baimę. Ką jums reiškia, kai kiti jūsų bijo?</i></p> <p>B. Man visai patinka. Nes aš kaip sakant žmonių negąsdinu šiaip tiesiog be reikalo, aš juos gąsdinu tik tais kada jie yra neteisingi, nusikaltę man, mano atžvilgiu. Ir jeigu bijo, tada koksai nu.. nu kaip, nu... tu gavai to, ko nusipelnei. Nes kaip sakant, pats pradėjai konfliktą man prieštaraudamas, tada ir gavai, ko reikėjo tikėtis. Ir tiek.</p>	<p>Problema mato kitame</p> <p>Savo mąstymą laiko kvailu</p> <p>Panaikina žmogų iš gyvenimo vietoje problemos sprendimo.</p> <p>Tėvus atitolino nuo savęs ir dabar ramiau gyvena.</p> <p>Jeigu visus nurašys, nieko nebeliks</p> <p>Galbūt nuo temos nukrypo</p> <p>Patinka kelti kitiems baimę</p> <p>Gąsdina kitus, kai jie būna nusikaltę</p> <p>Jeigu jie bijo, vadinasi, gavo, ko nusipelnę</p>
--	--